

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lucie Janštová

**Názvy zvířat ve španělské frazeologii a idiomatice
s přihlédnutím k situaci v češtině**

**Names of Animals in Spanish Phraseology and Idiomatics
with Regard to Czech Language**

Praha 2015

vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Bc. Lucie Janštová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila své poděkování vedoucímu práce doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D. za rady, nápady a připomínky k mé diplomové práci a také za jeho trpělivost a vstřícnost.

Abstrakt

Tématem této diplomové práce jsou české a španělské frazémy a idiomy obsahující názvy zvířat a části jejich těl. Teoretická část práce se zabývá vymezením pojmů frazém, idiom atd., popisuje rozdílné přístupy k problematice na španělském a českém lingvistickém poli. Na základě teoretických východisek je založena praktická část, která se věnuje rozboru idiomatických výrazů obsažených ve vytvořeném slovníku.

Praktická část zkoumá daný slovník z různých hledisek, zaměřuje se na míru ekvivalence mezi jednotlivými idiomy v češtině a španělštině, četnost jejich užití v daných jazycích, příslušnost ke konkrétním zoologickým třídám a etymologii některých výrazů. Cílem práce je nalézt rozdíly i podobnosti mezi zkoumanými idiomy.

Klíčová slova

frazém, idiom, čeština, španělština, korpus, zvířata

Abstract

The topic of this thesis is Czech and Spanish phrasemes containing denominations of animals or parts of their bodies. Theoretical part of this thesis deals with delimitation of the concepts of phraseme, idiom etc., it describes the various attitudes to these issues in the Czech and Spanish field.

The practical part, which is based on the theoretical premises, focuses on analysis of idiomatic expressions enlisted in a vocabulary attached to the thesis. The practical part further examines the vocabulary from different points of view, focuses on the extent of equivalency among individual idioms, frequency of use in particular languages, affiliation with the specific zoological categories and etymology of selected phrases. The target of this thesis is to identify both the differences and the similarities among the idioms.

Key words

phraseology, idioms, Czech language, Spanish language, animals

Obsah

Abstrakt	4
Klíčová slova	4
Abstract	5
Key words	5
Obsah	6
1. Úvod	8
2. Obecná povaha frazeologie a idiomatiky	9
3. Frazeologie a idiomatika ve vztahu k jiným disciplínám	12
4. Historie české frazeologie	14
5. Česká terminologie ve frazeologii a idiomatice	16
5.1 Klasifikace frazémů a idiomů podle Evy Mrhačové	16
5.2 Klasifikace frazémů a idiomů podle Františka Čermáka	19
5.3 Jednoslovná pojmenování s přeneseným významem	22
6. Španělská terminologie	23
6.1 Klasifikace španělských frazeologických jednotek	24
7. Deset frazeologických univerzálií	29
8. Role zvířecí metafory	31
8.1 Obecná povaha metafory	31
8.2 Zvířecí metafora	32
Praktická část	34
9. Seznam idiomů	35
9.1 Zdroje	35
9.2 Popis vzhledu výchozí tabulky	37
9.3 Kritéria výběru	39
9.4 Bázová slova	40
9.5 Zastoupení bázových slov podle taxonomie	46
9.6 Frazémy a idiomy jednotlivých variant španělštiny	47
10. Porovnání českých a španělských idiomů obsahujících název zvířete	50
10.1 Srovnání s českým frazeologickým slovníkem	50
10.2 Ekvivalence	51
10.3 Mezijazykové srovnání pomocí korpusů	55

11. Etymologie	58
12. Jednoslovná pojmenování s přeneseným významem	61
13. Závěr.....	67
Seznam tabulek a grafů	69
Resumé	70
Resumen	71
Bibliografie.....	72
Seznam příloh.....	76

1. Úvod

V jazyce existují nejrůznější formy, jimiž lze vyjádřit lidovou moudrost. Jednou z nich jsou frazémy a idiomy, výrazy náležející především do mluvených textů a okamžitých promluv, jež v sobě nesou hluboké a dávné znalosti našich předků. Frazeologie a idiomatika odráží myšlenkovou a jazykovou vynalézavost národa, nápaditost a pohotovost, národní kolorit, zobecněnou zkušenost jako vzácné dědictví předchozích generací a tvoří významnou součást každého národního jazykového bohatství. Frazémy a idiomy vypovídají mnoho o duševním životě určitého etnika, o emocích, morálních zásadách, zvyklostech, celkovém způsobu života i názorech na svět (srov. Mrhačová, 1999, s. 3).

Lidé odpradáвна pozorovali chování přírody, jejích jevů, rostlin, počasí a zvířat. Velmi záhy vysledovali, že zvířata disponují určitými vlastnostmi, ať vnějšími, či vnitřními, činnostmi a stavy, které jsou společné člověku, a jsou tak zjevné, že se dají považovat za určité pravidlo. Postupem času pak tyto skutečnosti zařadili do lidské mluvy. Přirovnání lidských vlastností ke zvířecí říši řeč oživilo, zvýraznilo, dodalo jí „šťávu“ a zároveň i zpřesnilo a zrychlilo komunikaci. Frazémy a idiomy nesoucí v sobě zooapelativa ovšem zcela jistě nevznikly náhodně a během okamžiku. Člověk musel zvířata dlouho a bedlivě pozorovat, vysledovat v jejich chování vzorce, a to takové, které platily všeobecně, a mohly tudíž dát frazémům a idiomům vzniknout. Tato diplomová práce se bude zabývat především srovnáním výskytu názvů zvířat a částí jejich těl ve španělských a českých frazémeh a idiomech.

Teoretická část obsahuje vymezení základních pojmů frazém, idiom apod., popíše současnou situaci frazeologie a idiomatiky v českém a španělském jazyce, jejich klasifikaci a obecně srovná přístupy různých škol k této tématice.

Praktická část obsahuje analýzu a komentář seznamu španělských a českých idiomů obsahujících název zvířat či jejich částí. Věnuje se porovnání těchto idiomů, co se týče míry ekvivalence mezi nimi a četnosti užití názvů jednotlivých zvířat, prostor je věnován i etymologii jednotlivých výrazů, zařazen je pokus o mezijazykové srovnání pomocí korpusů a nastínění jazykové situace na území Španělska a Hispánské Ameriky.

2. Obecná povaha frazeologie a idiomatiky

Frazeologie a idiomatika jsou relativně nové lingvistické disciplíny, jejichž jednotky v jazyce, tj. idiomy a frazémy, jazykovědci teprve postupně odkrývají (Čermák, 2007, s. 24). Frazeologie coby vědecká disciplína vznikla až v padesátých letech minulého století v bývalém SSSR (Corpas Pastor, 1996, s. 11) a jen pomalu se i u nás ujmá představa, že se nejedná jen o sbírku nepravidelností a kuriozit kdesi na okraji jazyka a zájmu, nýbrž že jde o specifickou oblast jazyka, na niž nemůžeme aplikovat běžné poučky a postupy. Bezesporu také představuje bohatý zdroj pro aktivní studium konkrétních jazyků, pro poznání historického, psychologického i jiného přemýšlení daných mluvčích a jazyků a odráží národní specifika jednotlivých mluvčích (Čermák, 2007, s. 24).

Ačkoliv na jedné straně frazeologie zažívá značný ústup tradiční (lidové) části, neboť dobové skutečnosti a zastaralé jazykové jevy postupně mizí z povědomí mluvčích, na druhé straně dochází ke vzniku nových frazémů a k obměně již existujících. Mimo tvoření neologismů dochází k nejrůznějším aktualizacím, a to sémantickým (změnou lexikálního obsazení, záměnou složek frazému, připojenými dodatky); syntaktickým, např. kontaminací, křížením dvou různých frazémů, změnou stylového charakteru frazému aj. (Čechová, 1993).

Frazémy a idiomy můžeme považovat i za jakési jazykové stereotypy. Stereotyp v jazyce označuje lexikální kombinaci, která figuruje v textu jako ustálená, frekventovaná a známá jednotka. Jedná se o přísloví, pořekadla, korelované pozdravy a přání, aforismy apod. Především institucionalizovaný jazyk je plný stereotypů, které jej formalizují a dodávají mu předepisovaný charakter. Jedná se o formule pozdravové, děkovné, přací, rituální, zatýkací, svatební a jiné (Čermák, 2007, s. 24-25).

Stereotyp funguje zejména jako urychlovač komunikace, navozuje dojem povědomosti, usnadňuje a automatizuje tvorbu textu. Na jedné straně se dá oponovat, že stereotyp připravuje autora o možnost kreativního a jedinečného vyjádření, nicméně je třeba si uvědomit, že lidé nehovoří vždy zcela originálním a unikátním způsobem a stereotypy napomáhají k rychlejšímu a přesnějšímu dorozumění. Jak říká Čermák (2007, s. 8), mnohem častěji využíváme již vzniklá a ustálená spojení, která v jazyce dávno existují, a my je pouze v pravou chvíli aplikujeme, abychom jimi tak dodali naší promluvě na zajímavosti.

Čermák (2007, s. 31) podotýká, že tradičně nejrozšířenější pojetí frazémů a idiomů, které je popisuje jako ustálené a reprodukovatelné spojení slov, jehož význam nelze částečně nebo zcela odvodit z významu jeho komponentů, moderní frazeologie odmítá, neboť je nelze

vztáhnout na všechny typy frazémů¹, a přichází s vlastními definicemi, jež frazém a idiom vymezují. Domnívá se, že jednotky frazeologie a idiomatiky jsou unikátní kombinace nejméně dvou prvků, z nichž některý nebo žádný nemá stejnou funkci v jiných kombinacích, nebo se vyskytuje pouze ve značně omezeném počtu kombinací. Navíc alespoň jeden z těchto prvků je členem extrémně omezeného a uzavřeného paradigmatu (Čermák, 2010, s. 225). Mezi hlavní a zásadní vlastnosti, které vymezují frazémy a idiomy, dále řadí anomálie různého typu a kritérium zaměnitelnosti jejich jednotlivých komponentů.

„Podstatou frazému, resp. idiomu je **anomálie** (nepravidelnost) v různém smyslu (syntagmatická a/n paragramatická) vytvářející neopakovatelné a podle žádných pravidel negenerovatelné kombinace, typicky užívané zvl. v mluveném jazyce; žádný obecný model ve smyslu slovotvorném apod. za jejich vznikem nestojí.“ (Čermák, 2010, s. 225)

Frazémy a idiomy, ačkoliv mají svůj význam a funkci, vykazují různou míru anomálnosti, neboť se vymykají běžným jazykovým pravidlům sémantickým nebo gramatickým. Jednotky tvořící výsledný frazém jsou samy nadány významem a je možné na ně tato pravidla aplikovat, avšak ve výsledných frazémech již kombinovány pravidelně nejsou. Jako pravidelnou kombinaci chápeme takové spojení prvků, které je řízeno analogickými pravidly sémantickými, jež zajišťují významovou slučitelnost a smysluplnost těchto prvků, formálními a gramatickými. Při bližším zkoumání anomálnosti vycházíme z porovnání frazémů s pravidelným jazykem, tj. většinovým užitím jednotlivých prvků.

„Zatímco pravidelné analogické kombinace jsou v jazyce opřeny o sémantická a formální pravidla a umožňují relativně neomezeně tvořit nové a nové kombinace [...] -anomální frazeologické kombinace jsou vždy jedinečné a omezené.“ (Čermák, 2007, s. 30)

Ve frazeologii a idiomatice narážíme na nemožnost aplikovat známá jazyková pravidla při analýze jednotlivých frazémů. Něco, co vypadá jako pád, funkčně pádem není, slovo neplní svůj povědomý význam, objekt slovesa jím není, tvar slova není tvarem lexému,

¹ Srov. tzv. frazémy s monokolokabilním komponentem, v němž vystupují prvky, které lze kombinovat pouze s několika málo, či jednou další formou v jazyce. Takové formy jsou tvary jako *duhu*, *pré*, *namále* ve frazémech *jít k duhu*, *mít pré*, *mít namále* apod. (Čermák, 2007, s. 29-31)

protože ten se zde jako celek vůbec nevyskytuje apod., a všechny tyto komplikace způsobuje právě výrazná anomálnost. Jejím dalším znakem je i nejasnost určení slovního druhu u jednotek jako *všanc, hin, duhu* (*dát všanc, být hin, jít k duhu*), neshoda s běžným lexikálním významem u výrazů jako *hrát druhé housle, nechat někoho na holičkách, leje jako z konve* apod., absence lemmat u slov *šejdrem, lelky, lubem* tvořících frazémy *chodit šejdrem, chytat lelky, mít za lubem* apod. a anomálie se též objevuje v nemožnosti gramaticky transformovat jednotlivé frazémy, např. *chytat lelky* nelze pasivizovat, převést do kondicionálu či imperativu (Čermák, 2007, s. 31).

Při analýze jednotlivých komponentů frazému sice můžeme pravidelná kritéria jazyka použít, ovšem popis výrazu *hrát druhé housle* jako *V-A-S* (tj. verbum, adjektivum a substantivum), nám o charakteru frazému příliš neřekne, protože ve skutečnosti na žádné housle nikdo nehraje (Čermák, 2007, s. 25-26).

Při určování, zda daný výraz je, či není frazémem, musíme mít na paměti i další kritérium, a to rozhodnutí, zda jsou jednotlivé komponenty zaměnitelné a zda při takové záměně může vzniknout další výraz se stejnou funkcí a podobným významem (Čermák, 2010, s. 226). V případě, že tomu tak není, hovoříme o frazému. Např. u českého *chytat lelky* nemůžeme *lelky* nahradit výrazy *vlaštovky / kosy / drozdy* atd., ani zaměnit sloveso *chytat* za *lapat / lovit / chňapat* apod., ke slovu *otevřený* můžeme dodávat libovolná slova *okno / kniha / obchod / lahev*, ovšem v případě frazeologickém lze použít pouze a jen *hlava*. Pokud bychom *hlavu* nahradili jinou částí těla, popřípadě *otevřený* zaměnili za *zavřený / přivřený* apod., což je základní rys členů téhož paradigmatu v pravidelném jazyce, frazém by ztratil svůj význam (Čermák, 2007, s. 30).

3. Frazeologie a idiomatika ve vztahu k jiným disciplínám

Nauka o frazeologii není snadný lingvistický úsek. Výzkum frazeologických jednotek, frazémů, předpokládá znalost problematiky všech jazykových rovin, především lexikální, sémantické, syntaktické a stylistické, protože všechny tyto roviny se podílejí na utváření specifické struktury frazémů a jejich typologii (Filipec, 1984).

Frazeologie a idiomatika jsou tedy přirozeně do jisté míry ovlivňovány i dalšími lingvistickými disciplínami. Na vzniku frazémů se podílely syntax i morfologie, ovšem až časem se tyto výrazy staly v různé míře anomálními a odporující pravidlům běžného jazyka (Čermák, 2007, s. 13).

V syntaxi, ačkoliv ve frazeologii bereme toto kritérium s rezervami, stojí za povšimnutí některá omezení. Zvláště se jedná o valenci, která se v pravidelném jazyce nevyskytuje, např. *ležet ladem*, kde je slovo *ležet* spojeno se sedmým pádem, což v pravidelném jazyce neexistuje², či o kombinatoriku slovních druhů, neboť kombinace substantiva a adverbia také není v pravidelném jazyce možná, např. *místo nahoře*. Dalším prvkem, který frazeologii ovlivňuje, je i fonologie, a to především intonace, se kterou jednotlivé promluvy pronášíme. *To je kráva!* oznámené pohrdavým tónem adresát okamžitě pochopí jako hanlivé označení nějaké ženy, totéž s neutrální intonací nevyprovokuje o hodnocení dané ženy nic. Frazeologie hraje důležitou roli i ve stylistice, neboť pro nejrůznější styly (publicistický, umělecký apod.) slouží celá řada ustálených a typických výrazů.

Frazémy se vyskytují též v dialektologii i etymologii. Např. kalk *mateřídouška* vznikl doslovným překladem latinského názvu *matris animula* (matky dušička), který odkazuje k představě, že se do dané květiny převtělila duše zemřelé matky. Taktéž sémiotika patří mezi jazykové disciplíny ovlivňující frazeologii. Je jasné, že u výrazů typu *vrazit někomu kudlu do zad, jít přes mrtvolu* nemůžeme význam jednotlivých prvků chápat doslovně. Zároveň existují i frazémy, jejichž jednotlivé prvky nemají význam, a významu nabývají až ve spojení s dalšími slovy (*vydat všanc*) (Čermák, 2007, s. 14-15).

Mezijazykově byly frazeologie a idiomatika chápány vždy jako cosi obtížného a nesnadno přenositelného do druhého jazyka. Termín *idiom* (z řec. *idios*, „vlastní, soukromý“, přes *idioma* „soukromý majetek anebo výrazivo“) pojmenovává výraz danému jazyku vlastní a specifický, který jinde nenajdeme. Ovšem jak konstatuje Čermák (2007, s. 15), především vzájemná příbuznost jazyků, společná historie (mluvíme hlavně o evropském prostoru) či stejné chování a uvažování lidstva obecně toto pravidlo ruší. Srovnajme například výrazy *dát*

² Pádová omezení se týkají především českého jazyka, neboť díky jmenné flexi jsou tyto restriktce silnější. Ve španělském jazyce dochází také k omezením, ale jiného typu.

za někoho ruku do ohně; poner la mano en el fuego; házet perly sviním; echar las perlas a los cerdos; mute as a fish; mlčet jako ryba; apod.

V Čermákově knize (2007, s. 15-17) se dále dozvídáme, že frazémy se objevují v oblasti terminologie, nejrůznějších věd, oborů a disciplín, a to včetně techniky. Nicméně mimo tyto běžnému mluvčímu vzdálené oblasti se s nimi setkáváme především díky jejich vztahu s kulturními odvětvími.

Historie a její události a postavy představují bohatý zdroj obrátů, jež přecházejí do frazeologie v podobně nejrůznějších frazémů zcela běžně. Například české dějiny daly vzniknout spojení *dopadnout jako sedláci u Chlumce*, kterým označujeme naprostou porážku a neúspěch. Ve španělštině se setkáváme s výrazy, které odkazují na dobu inkvizice (není nezajímavé, že tyto frazémy přešly i do češtiny) *poner la mano en el fuego – položit ruku do ohně*, *bautismo del fuego – křest ohněm*. Z mezinárodní historie připomeňme antické *překročit Rubikon*, *Pyrrhovo vítězství*, *Achillova pata*, či *potěmkinovské vesnice*. Myslím, že do této skupiny můžeme přiřadit i biblické výrazy *Augiášův chlév*, *Kainovo znamení* apod. Významnou roli v obohacování frazeologie hraje i etnografie či antropologie, díky nimž se do současného jazyka dostávají výrazy připomínající staré zvyky, způsoby jednání, pověry, zaniklá řemesla, nástroje, např. *svíčková bába*, *vzít si někoho na paškál*, *malovat čerta na zed'*, *být dlouhý jak Lovosice*.

Autoři literárních děl (a do značné míry i malíři) jsou známi svou zálibou v užívání frazémů pro názvy svých děl, ovšem, což je pro tuto diplomovou práci zajímavější, sama literatura poskytuje bohatý zdroj nových frazémů. Hovoříme např. o *Donu Quijotovi* španělského autora Cervantese, díky němuž i do češtiny pronikl známý frazém *bojovat s větrnými mlýny*.

Frazeologie hraje taktéž významnou roli na poli psychologie, díky frazémům totiž dokáže mluvčí rychleji a srozumitelněji vyjádřit množství psychických a paměťových procesů, intelektuálních a povahových vlastností, pocitů, reakcí apod. Uvedme příklady *lovit v paměti*, *nebýt dnešní*, *nechat na sobě dříví štípat*, *srazit někomu hřebínek*.

4. Historie české frazeologie

Jak uvádí Čermák (2007, s. 482-486), termíny frazeologie a idiomatika se v českém prostředí používaly dříve jako deskriptivní termíny pro různé praktické příručky. Až později se z oněch termínů vyvinula celá teoretická disciplína. Částečně vznikla z lexikografie a sám Čermák upozorňuje, že až koncem dvacátého století můžeme sledovat její opravdový vývoj. Jedná se o velký paradox, neboť v nejrůznějších podobách se sama disciplína zkoumala vždy, i když pod různými termíny.

Původ slova frazeologie, dočítáme se u Čermáka, je řecký a latinský; slovo původně znamenalo něco jako „nauka o způsobech vyjadřování“, neboť základem je slovo *phraseón* přeložitelné jako „fráze“ či „způsob vyjádření“.

Jak jsme již zmínili, výraz *idiom*, pocházející z řeckého *idióma*, se do moderních jazyků rozšířil taktéž díky latině. V řečtině označuje „osobní zvláštnost, především jazykovou“.

V češtině se první užití termínu frazeologie nedá spolehlivě doložit, ale Čermák uvádí, že první díla s tímto slovem přímo v názvu vycházela v období 1821-64. *Příruční slovník naučný* ji zařadil až ve dvacátém století jako nauku či soubor charakteristických výrazů a rčení.

Výraz *idiom* nacházíme až v *Ottově slovníku naučném*, ovšem samotný termín idiomatika spatřil světlo světa až ve dvacátém století.

Teprve nedávno se oba termíny začaly vyskytovat paralelně, ovšem s významovým rozdílem. *Frazém* klade důraz na formální stránku a *idiom* na stránku sémantickou. Čermák již odmítá termín frazeologická jednotka, který považuje za nevhodný.

Za jedny z prvních prací zabývajících se touto tematikou na našem území můžeme považovat díla Josefa Matěje Sychry *Versuch einer böhmischen Phraseologie* z let 1821-22 a Jana Šacha *Česká fraseologie. Sestavena zvláště v prospěch studujících na školách gymnasiálních a reálných, z nejvýtečnějších spisovatelů od nejstarší doby až do Komenského* (1862) či dílo Františka Šebka *Česká fraseologie* (1864). Ovšem hovoříme spíše o obrozeneckých puristických příručkách než o opravdových dílech pojednávajících o frazeologii, tak jak ji známe dnes.

Druhou vědou zařazovanou do spojitosti s frazeologií je tzv. paremiologie, nauka o přísloví. Jedná se o historicky starší větev frazeologie, nicméně dlouhou dobu pod ni zařazována nebyla. Lingvisté se domnívali, že přísloví popisují etnografickou, nikoliv lingvistickou situaci.

Příslownictví začíná s autory Smilem Flaškou z Pardubic (*Proverbia Flassconis, generosi domini et baccalarii Pragensis* z druhé poloviny patnáctého století), Janem Blahoslavem (*Příslovní česká v Gramatice české* z roku 1571) a Jakubem Srncem z Varvažova (*Dicteria seu proverbia bohémica, ad phrasim Latinorum accomodata atque per centurias quondam in usum scholae privatae distributa* vydaná v letech 1582 a 1599). Na tyto práce navázal Jan Amos Komenský se svým dílem *Moudrosti starých Čechů* (1631).

Obrozenci Josef Dobrovský a František Ladislav Čelakovský významně přispěli k rozmachu frazeologie, a to knihami *Českých přísloví sbírka* (1804) a *Mudrosloví národu slovanského v příslovích. Připojena jest sbírka prostonárodních českých pořekadel* (1852). Z této Čelakovského knihy čerpají autoři dodnes. Významná je o to více, že se jedná o první případ, kdy je frazeologie a příslovnictví spojeno v jeden celek, neboť mimo přísloví v *Mudrosloví* nacházíme též množství pořekadel – frazémů nevětných, kolokačních.

Čermák podotýká, že Čelakovského dílo bohužel neobsahuje bližší informace o významu a použití jednotlivých přísloví a pořekadel a předkládá pouhý, nepříliš přehledný, seznam.

Největší rozmach frazeologie zažila až ve dvacátém století, a to s díly Václava Flajšhane *Česká přísloví. Sběrka přísloví... Příslovní staročeská A-N, O-Ž* (1911, 1913), Jana Mašína *Slovník českých vazeb a rčení* z let 1916 a 1924 a především díky Jaroslavu Zaorálkovi, překladateli a autorovi knihy *Lidová rčení*. Zde můžeme poprvé nalézt i stručnou poznámku o významu a původu frazémů, ovšem neklade se důraz na odlišení současných a již zcela nepoužívaných výrazů.

Nejdůležitějším, nejvšestrannějším a nejpropracovanějším dílem popisujícím celou současnou českou frazeologii je bezesporu *Slovník české frazeologie a idiomatiky* Františka Čermáka. Sestává ze čtyř dílů *Přirovnání* (1983), *Výrazy neslovesné* (1988), *Výrazy slovesné* (1994) a *Výrazy větné* (2009).

„Jde o představení objemného souboru ustálených frazeologických pojmenování, souboru, v němž se věnuje mimořádná pozornost i výrazům z mluvené řeči (ať spisovným, nebo nespisovným) a zachycuje se jejich úzus. U slovníku je však třeba vyzdvihnout nejen rozsah a výběr frazeologických výrazů, ale vůbec celkovou koncepci, promítající se samozřejmě nejvíce do struktury a obsahu heslových statí. Pominout nelze ani návodnou, jasně formulovanou úvodní stať, doplňkový rejstřík hesel podle sémantické příslušnosti, ani přínosnou závěrečnou studii F. Čermáka o českých přirovnáních.“ (Petráčková, 1985)

5. Česká terminologie ve frazeologii a idiomatice

„Název **frazeologie** se [na českém území] dlouho a hojně užíval [...] jinak, pro blíže nedefinované soubory praktických formulek a větiček, které se užívaly v řadě odborných oblastí, především výraziva užívaného v obchodní korespondenci, často jako pomůcka pro lidi učící se v této oblasti němčinu či angličtinu apod.; známá je však takováto frazeologie i z oblasti diplomacie, politiky, novinářství apod.“ (Čermák, 2007, s. 484)

V české frazeologii se tradičně objevovala nemožnost přesně a jasně vymezit, čím se tato věda vůbec zabývá a jaké jednotky jazyka vlastně zkoumá. Hlavním úskalím je dlouhodobě nejasná hranice mezi výrazy běžného jazyka a termíny užívanými lingvisty. Můžeme se setkat s nejrůznějšími názvy pro frazém a idiom. V rovině nevětných slovních kombinací se dodnes užívá termínu rčení, úsloví či obrat, jedná-li se o větu, pak se hovoří o přísloví, formulí nebo pořekadle, popř. pranostice, je-li kladen důraz na vztah idiomu a počasí či klimatu. Zvláštním případem je přirovnání, binominála a frazémy synsémantické (Čermák, 2007, s. 33).

Pro představu, jak složité a nepřehledné byly jakékoliv snahy o pojmenování něčeho tak neuchopitelného, jako jsou frazémy, předkládáme soupis názvů, které kdy sloužily pro jejich označení: adagium, aforismus, anekdota, apothegma, axióm, citát, floskule, formule, fráze, gnóma, hádanka, heslo, hlavolam, hříčka, kalambúr, loci communes, maxim(a), motto, obrat, okřídlená slova, parémie, pořekadlo, poučka, pozdrav, pranostika, průpovídka, přísloví, rčení, rozpočítávadlo, říkadlo, říkánka, sentence, slogan, spojení slov, truismus, úsloví, wellerismus, zaklínadlo, zaříkávadlo a zásada (Čermák, 2007, s. 53).

V této diplomové práci uvedeme dva typy klasifikace frazémů a idiomů, resp. frazeologických jednotek, a to klasifikaci podle Evy Mrhačové a podle Františka Čermáka.

5.1 Klasifikace frazémů a idiomů podle Evy Mrhačové

„Frazeologická jednotka je formálně i obsahově ustálené, závazné, obrazné spojení slov (od spojení dvojčlenných až po mikrotexty) znakové povahy, mající složku sémanticko-funkční (idiomatickou) a výrazovou (v textu vystupuje jako frazém). Tato hotová specifická jazyková pojmenování nominální i verbální povahy se vyskytují

zejména v mluvené řeči. Vedle ustálenosti, závaznosti (významové a formální vázanosti, nerozložitelnosti, lineárnosti, vysoké míry lexikalizace) a obraznosti je pro tyto útvary příznačná emocionalita, expresivnost a dále posun lexikálního významu, tj. fakt, že jejich celkový význam nebývá totožný s významem jednotlivých jejich komponentů, ale je novou zakódovanou kvalitou, novým znakem.“ (Mrhačová, 1999, s. 3)

Mrhačová vychází ze staršího pojetí rozdělení frazémů, jednotlivé typy označuje jako přísloví, pořekadla, pranostiky atd. a všechny je pojmenovává společným názvem *frazeologická jednotka*. Protože se její kniha zabývá názvy zvířat ve frazeologii a idiomatice, tuto teorii demonstruje autorka na frazeologických jednotkách, v nichž se vyskytuje jako bázové slovo zooapelativum.

První termín, který tato autorka uvádí, je *přirovnání*. Podle ní (1999, s. 12-13) se u zooapelativ, na rozdíl od jiných tematických okruhů frazeologie, setkáváme s neobvykle velkým množstvím explicitně vyjádřených ustálených přirovnání, velmi často tvořících bohaté synonymické řady. Přirovnávají se hlavně vlastnosti, činnosti a stavy, a to formou adjektiva a slovesa, jež se může gramaticky obměňovat. Značná obsahová synonymita se vyskytuje u ustálených přirovnání vlastností např. *mrštný jako had / ještěrka / kočka / kuna / lasička / opice / štika / úhoř / veverka*, činností i stavů např. *funět jako hroch / kanec / mrož / prase / vepř*. Ustálenému přirovnání předchází komparátor ve formě *jako (jako by, jako když)* např. *žravý jako kobylinky; tváří se, jako by mu uletěly včely; než, hůř než, ani, že by (ani). Zacházet s někým hůř než se psem; počasí, že by ani psa nevyhnal.*

Mrhačová (1999, s. 13) hovoří o zvláštním typu přirovnání, který nazývá „nepravou komparací“. V češtině se tento jev vyskytuje především ve spojení se dvěma zooapelativy, a to *pes* a *prase*. Mrhačová uvádí celou řadu příkladů, z nichž jmenujme alespoň *je to horké, hořké, kyselé, těžké, velké* atd. *jako prase / pes; bolí, pálí, svědí, štípe to jako prase / pes* apod. Ačkoliv formou připomínají přirovnání, jedná se o pouhé expresivní vyjádření vysokého stupně určité vlastnosti, stavu, a to ve většině případů negativní. Jednotliví mluvčí si tento seznam nepravých komparací mohou podle chuti rozšiřovat, vždy v závislosti na konkrétním emočním rozpoložení. Vznikají tak spojení, která nemají při nejlepší vůli s typickými psími či prasečími vlastnostmi nic společného: *zvědavý jako prase, těšit se jako prase, řídit jako prase* apod.

Jako další skupinu uvádí Mrhačová (1999, s. 25-26) tzv. *ustálené charakteristiky*. S jejich pomocí popisujeme typické lidské vlastnosti, jež dáváme do kontextu se zvířaty. Jedná se o ustálená spojení slov typu *To je ale hovado! To je ale husa!* apod.

„Vedle významové závaznosti a jisté formální ustálenosti je pro ně příznačná vysoká míra obraznosti a expresivity. Jejich východiskem, doménou i živnou půdou je živá lidová řeč, velkou úlohu hraje u tohoto typu FJ [frazeologické jednotky] intonace.“ (Mrhačová, 1999, s. 26)

U tohoto typu frazeologických jednotek není kladen takový důraz na formální ustálenost a neměnnost. Hodnotící a intenzifikační komponenty před nebo za zooapelativem se mohou lišit a obměňovat. Např. *zatracený, pitomý, blbý, starý, nebeská, proradná* ve výrazech *Kráva jedna blbá / stará / nebeská* apod. Ve většině případů se těchto frazémů užívá v negativním slova smyslu, popřípadě k pouhému konstatování dané skutečnosti.

Pořekadla a přísloví jsou dalším prvkem, který Mrhačová (1999, s. 28-29) řadí do frazeologie. Jedná se o samostatné mikrotexty znakové povahy, které disponují základními vlastnostmi frazeologických jednotek, a to formální a obsahovou ustáleností, závazností a obrazností. V textech figurují naprosto autonomně, nelze je časovat či jinak měnit. Velmi často mají rýmovanou formu, zakládají se na metafoře, předkládají životní zkušenost a někdy i mravní poučení. Obecně se nedá říct, že by přísloví kladla důraz na poučení a pořekadla nikoliv, jelikož hranice mezi nimi není pevná. Například u frazému *pečení holubi nelétají do huby* se dá jen těžko určit, zda konstatujeme zobecnělou zkušenost či nabádáme k větší pracovitosti.

Okrajový typ pořekadel jsou lidové *pranostiky*. Ve vztahu k zooapelativům můžeme konstatovat, že se v nich odráží typické chování zvířecí říše, které například oznamovalo změnu počasí nebo specifické přírodní úkazy. Mrhačová (1999, s. 34) vysvětluje, že tyto frazeologické jednotky z naší řeči postupně mizí, což je dáno především městským způsobem života a stále se zlepšujícími meteorologickými postupy, nicméně několik málo jich v našem jazyce existuje dodnes, např. *na svatého Řehoře, čáp letí přes moře; na svatého Jiří vylézají hadi a štíři*. Stejně jako pro některá přísloví a pořekadla je i pro pranostiky příznačná rýmovanost.

Nutno však zdůraznit, že mezi jednotlivými jednotkami není neprostupná hranice a v praxi je mnohdy velmi obtížné rozhodnout, o jaký typ jde. Zejména hranice mezi pořekadly a příslovími bývají někdy velmi neostře (Mrhačová, 1999, s. 4).

Toto tradiční dělení je podle některých autorů nepřesné a nekonkrétní, ostatně tento názor částečně zastává i František Čermák (2007, s. 33). Nicméně, jak uvidíme v kapitole popisující situaci na poli španělské frazeologie, lingvisté a autoři, kteří významně přispěli k rozvoji španělské frazeologie a idiomatiky, ve svých pracích používají termíny, které jsou do češtiny přeložitelné právě jako „přísloví“, „pořekadlo“, „ustálené spojení“ apod. Z tohoto důvodu bylo tedy nutné zařadit i tento tradiční pohled na českou frazeologii, jinak by nebylo možné oba jazyky porovnat a ustanovit žádné závěry.

5.2 Klasifikace frazémů a idiomů podle Františka Čermáka

František Čermák, ačkoliv je sám neuzivá, tradiční výrazy uvedené výše úplně nezavrhuje a domnívá se, že je možné ve frazeologii ponechat přirovnání, přísloví a pořekadla (2010, s. 228). V knize, jež sloužila jako základní pramen pro tvorbu teoretické části této práce, *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* (2007), se však sám od tohoto „klasického“ pojetí odklání a používá pouze dva termíny: *frazém* a *idiom*. Budeme řídit jeho kritériem pro rozlišování obou výrazů:

„V zásadě platí, že analyzujeme-li kombinatorický útvar formálně, z hlediska formálních rysů, mluvíme o frazému, zatímco analýza sémantická, z hlediska relevantních sémantických rysů (včetně nominativních), opravňuje užití názvu idiom.“ (Čermák, 2007, s. 33)

Frazémem navíc rozumíme širší a formální pojem, který označuje jakoukoliv kombinaci slov, která je nějak kombinatorně omezená, idiom má naopak silnou spojitost s přítomnou metaforou, která dříve sloužila jako hlavní kritérium při identifikaci frazémů, což dělalo z frazeologie nejednotnou a nejasnou oblast různých metaforicky zajímavých kombinací. Toto rozdělení je nutné mít na paměti zvláště tehdy, pokud u konkrétních výrazů zkoumáme stránku sémantickou a stránku formální. Velmi často je také sémantická stránka silně oslabená, nejasná, a proto pro potřeby analýzy zůstává pouze formální stránka. Např. frazémová předložka *v souvislosti s něčím* nemá nijak specifickou idiomatickou povahu, má však anomální kolokabilitu svých prvků. (Čermák, 2010, s. 227).

Na rozhraní mezi frazémem a idiomem na straně jedné a výrazy běžného jazyka na straně druhé stojí tzv. *kvazifrazémy* a *kvaziidiomy*. U těchto výrazů postupně klesá míra idiomatičnosti a počet anomálií. Čermák (2007, s. 42) je rozděluje do několika skupin:

1. výrazy s konkrétním denotátem: *kočičí hlava*
2. výrazy terminologické povahy (je tu exaktní definice významu): *mrtvý chod*
3. některé výrazy se synsémantickými komponenty: *ve srovnání s někým*
4. některé výrazy s desémantizovaným komponentem: *bejt napakovanej* („mít peníze“)
5. některé výrazy s omezenou kolokabilitou komponentů: *zarytě mlčet*
6. některé výrazy verbonominální s abstraktním substantivem: *dávat pozor*

Pokud jde o rozdělení frazémů a idiomů, Čermák (2007, s. 44-60) navrhuje klasifikaci formálně-strukturní, která eviduje vstupní komponenty, jež jsou navenek povědomé a shodné se slovy pravidelného jazyka, ačkoliv povahu frazému dokonale nepopisují. Hovoří tedy o frazémeh a idiomech:

1. kolokačních
2. propozičních
3. lexikálních.

1. Kolokační idiomy a frazémy

Do této skupiny Čermák zařazuje frazémy a idiomy – kolokace, jež jsou tvořeny jednotlivými slovy či slovními formami, ovšem nejedná se o celé věty. Tato skupina je, co se týče struktur, jevů i počtem nejvýraznější. Hovoříme o případech jako *tlouct špačky; černá hodinka; kápnout božskou; dopadnout bledě; chudý příbuzný apod.*

Dalším typem frazému, spadajícím do této skupiny, jsou tzv. přirovnání. Jsou to specifické frazémy, které můžeme zařadit do všech rovin idiomatiky a frazeologie. Funkčně se jedná o kolokaci, ovšem za komparátorem (obvykle *jak / jako*) může stát slovo, kolokace i celá věta. Uvedme například *lže, jako když tiskne; poslouchat jako hodiny; být lehký jako pířko; uteklo to jako nic; to je jako naschvál.*

Verbonominální kvazifrazémy označují výrazy, v nichž se objevuje struktura V-S (verbum-substantivum), do níž vstupuje abstraktní substantivum (vyjadřující vlastnost, stav, situaci, děj, událost, činnost, instituci, jev, pocit atd.), například *věnovat pozornost; klást důraz; tvořit skupinu; způsobit škodu; doznat změny.*

Binominál, řadící se taktěž mezi kolokace, je takový frazém či idiom, jenž je tvořen dvěma komponenty téhož slovního druhu, má obvykle nominální povahu, velmi často obsahuje proprium (vlastní jméno) a neměnný slovosled. Mezi komponenty vládou různé

druhy sémantických vztahů (opozice, synonymie, alternativnost aj.). Řadíme sem výrazy typu *hlava nehlava; děs a hrůza; neslaný nemastný; chtě nechtě; páté přes deváté*.

2. Propoziční frazémy a idiomy

Základním rozdílem mezi kolokačními a propozičními frazémy je ten, že propoziční frazémy jsou tvořeny uzavřenou a ustálenou větou. Čermák je dále dělí podle počtu promluv a mluvčích, kteří je pronášejí.

Frazémy propoziční monosubjektové jsou tvořeny komponenty lexikálními či kolokačními a obsahují pouze jednu hotovou promluvu, naproti tomu frazémy monosubjektové polypropoziční musí obsahovat alespoň dvě promluvy. Termín monosubjektový značí, že tyto typy mají společného jediného mluvčího. První skupina obsahuje výrazy jako *Ani kuře zadarmo nehrabe.; Chcíp tu pes.; To si piš!* Frazémy druhého typu pak vypadají následovně: *Když to nejde po dobrém, tak to půjde po zlém.; Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá.; Nech to koňovi, ten má větší hlavu.*

Frazémy a idiomy polypropoziční intersubjektové obsahují alespoň dvě propozice (promluvy), jsou tudíž produktem minimálně dvou rozdílných mluvčích. Jejich rozsah je částečně řadí již mezi drobné literární a folklorní útvary. V některých pramenech jsou označovány jako kulturní idiomy, neboť jejich užití silně závisí na mezilidském styku. Rozdělujeme je na několik typů dle užití:

korelované pozdravy *A: Na shledanou! – B: Na shledanou!*

zdvořilostní fráze *A: Děkuji. – B: Není zač.*

kontaktní formule *A: Jak se vede? – B: Děkuji, ujde to.*

žertovné a jiné reakce a repliky *A: Proč? – B: Pro slepičí kvoč.*

intersubjektové anekdoty, hádanky aj.

3. Lexikální frazémy

Lexikální frazémy představují nejspornější a nejopomíjenější oblast frazeologie. Jsou tvořeny jedinou syntetickou formou, jednoslovným lexémem. Čermák uvádí slova jako *kratochvíle; tlučhuba; každopádně; budiž; neplecha*.

5.3 Jednoslovná pojmenování s přeneseným významem

Při tvorbě výsledného slovníku jsem vycházela z definice Františka Čermáka: „Disciplína idiomatiky a frazeologie se zabývá studiem a popisem frazémů a idiomů všech úrovní, kvůli jejich početnosti především však studiem lexémů víceslovných.“ (2007, s. 25) Domnívám se však, že je nutné na tomto místě zmínit ještě jeden specifický typ frazému, a to jednoslovná pojmenování s přeneseným významem.

Příkladem může být třeba slovo *gorila* – primát, které se používá i v přeneseném významu pro označení tělesné stráže. I když tedy kritérium pro zařazení mezi idiomy nespĺňuje, můžeme jej nazvat jakýmsi „idiomatickým“ výrazem – výrazem podobným idiomu. I zde dochází k posunu významu, který není na první pohled zřejmý, a charakterizuje jej vysoká expresivita. Na rozdíl od české frazeologie navíc někteří španělští autoři tyto výrazy mezi frazémy zařazují, ve slovnících je uvádějí buď samostatně, nebo se slovesy *ser / estar* (*být*), a proto jim bude v této práci ještě věnována pozornost.

6. Španělská terminologie

Jak jsme si všimli již v kapitole hovořící o české terminologii, mezi jednotlivými koncepcemi rozhodně nevládne jednota. Situace na poli španělské frazeologie je ovšem ještě složitější a nepřehlednější. Zatímco čeští autoři se více méně shodují na tom, jak definovat přísloví, pořekadlo, pranostiku, frazém, idiom apod., a nemohou se „pouze“ dohodnout, zda některé termíny nejsou již přežitě a neaktuální, mezi španělskými lingvisty nepanuje shoda ani na tom, jaké výrazy do frazeologie vůbec patří.

Korespondence mezi českými a španělskými termíny jsou zcela nejasné, v obou jazycích jsou některé termíny definovány jinak a česká terminologická škála navíc neodpovídá škále španělské. *Idiom*, používaný současnou českou lingvistickou školou, který se do španělštiny běžně překládá jako *modismo*, je některými španělskými autory odmítán pro svou obecnost a terminologickou nepřesnost (Corpas Pastor, 1996, s. 35). Označení *refrán*, výraz, který bychom do češtiny přeložili pravděpodobně jako *příslví*, má ve španělské frazeologii tak nejasné a mnohoznačné postavení, že pokus o nalezení jakékoliv analogie s češtinou je od začátku marný.

Následující kapitola se pokouší o jakýsi vhled do této komplikované a nepřehledné problematiky. Uvádím nejčastější termíny, jimiž španělská lingvistická škola označuje jednotky frazeologie a idiomatiky, popisují, který autor je používá a jak je chápe. Kvůli zmíněným nejasnostem a rozdílům v obou tradicích ponechávám v české větě pouze španělské termíny.

Podívejme se na definici frazeologie, kterou najdeme ve slovníku Španělské královské akademie (DRAE). Frazeologie je „conjunto de frases hechas, locuciones figuradas, metáforas y comparaciones fijadas, modismos y refranes, existentes en una lengua, en el uso individual o en el de algún grupo“.³ Zároveň DRAE uvádí, že se jedná o větev lingvistiky, která tato spojení studuje.

Základní jednotky frazeologie a idiomatiky, jež František Čermák (2007) nazývá termíny *frazém* a *idiom* a Eva Mrhačová označuje jako *frazeologická jednotka* (1999), nazývají španělské lingvistické školy různě.

³ „Soubor ustálených spojení, úsloví s přeneseným významem, metafor a ustálených přirovnání, idiomů a pořekadel, jež existují v nějakém jazyce, v mluvě konkrétního mluvčího či celé skupiny.“
<http://lema.rae.es/drae/?val=frazeolog%C3%ADa>

Gloria Corpas Pastor (1996, s. 17) předkládá několik nejčastějších označení: *expresión / unidad pluriverbal – víceslovný výraz / víceslovná jednotka; expresión fija – ustálený výraz; unidad fraseológica / fraseologismo – frazeologická jednotka / frazeologismus*.

Tato autorka (1996, s. 18-19), jejíž kniha *Manual de fraseología española* (1996) posloužila jako základní pramen pro tuto kapitulu, upřednostňuje termín *unidad fraseológica*, neboť se jedná o výraz, jenž je přijímán zbytkem Evropy, a navíc se užíval na území bývalého SSSR a východní Evropy, kde se problematika frazeologie pečlivě studovala.

Corpas Pastor (1996, s. 19-20) shrnuje základní vlastnosti *unidades fraseológicas* do několika bodů. Jedná se o výrazy složené z více slov, které jsou jasně institucionalizované, vykazují různou míru ustálenosti, vynikají jistými syntaktickými či sémantickými zvláštnostmi a jejich komponenty je možno obměňovat, ať se jedná o lexikalizované varianty v rámci jazyka či okamžité modifikace v kontextu.

6.1 Klasifikace španělských frazeologických jednotek

V této části se pokusím o definici nejčastěji zmiňovaných termínů označujících jednotky frazeologie a idiomatiky. Vycházela jsem z knihy Glorie Corpas Pastor (1996), která předkládá hlediska španělských lingvistů či odborníků, kteří španělskou frazeologii ovlivnili.

Stejně jako práce zaměřené na studium frazeologie ani klasifikace frazeologických jednotek není na španělském území příliš prozkoumaná. Většina známých rozdělení vznikla díky potřebě objasnit praktické problémy při studiu frazeologie. Je nutno mít na paměti, že každý z jazykovědců používá jednotlivé termíny dle svého vlastního uvážení a často nerespektuje obecný úzus.

Na tomto místě je třeba také uvést, že španělská tradice disponuje takovým množstvím nejrůznějších označení pro jednotky frazeologie a idiomatiky, že nebylo možné je všechny v této práci zmínit a definovat. Nejen proto, že se definice značně rozcházejí, ale i z toho důvodu, že konkrétní termín použil například pouze jeden autor a nikde jinde už se o něm nehovoří. Bylo by tedy naprosto zbytečné a neúčelné zabývat se každým z nich.

Vybrala jsem proto nejčastější výrazy, jež španělská terminologie užívá, na nichž panuje alespoň částečná shoda a které je snad možno porovnat s češtinou.

Locución

Pod pojmem *locución* se skrývá celá řada významů. DRAE hovoří o způsobu vyjadřování, skupině slov nadané významem a o ustálené kombinaci slov, která reprezentuje

konkrétní slovní druh.⁴ Je zřejmé, že se tedy nejedná pouze o odborný termín, nýbrž že je široce užíván napříč různými jazykovými styly.

O termínu *locución* hovoří několik autorů, z nichž my se budeme věnovat přístupu čtyř z nich. Julio Casares (Corpas Pastor, 1996, s. 33) jej definuje jako ustálené spojení dvou či více prvků, které může být větným členem a nese jednotný a obecně známý význam. Tyto výrazy je dále možno dělit podle slovních druhů, jimž ve větě odpovídají, a to na jmenné (*tren botijo – výletní vláček*), slovesné (*tomar el olivo – vzít roha*), příslovečné (*en un santiamén – než bys řekl švec*), zájmenné (*cada quisque – každý*), zvolací (*¡Ancha es Castilla! – Místa je tu dost!*) a odvozené od příčestí (*hecho un brazo de mar – být jako ze žurnálu*).

Eugenio Coseriu (Corpas Pastor, 1996, s. 36) popisuje *locución* jako jednotku, jejíž komponenty nelze zaměňovat a volně kombinovat tak, jako je tomu u běžných kombinací slov.

Alberto Zuluaga (Corpas Pastor, 1996, s. 42-44) rozumí pod pojmem *locución* ustálené výrazy, které samy o sobě nemohou tvořit výpověď, a proto se musí vyskytovat s ostatními větnými členy. Klasifikaci přejal Zuluaga takřka v nezměněné formě od Casarese, pouze zavádí další termín, a to *locución elativa*, která zesiluje význam lexémů (*[beber] como un cosaco – [pít] jako Dán*).

Corpas Pastor (1996, s. 88) chápe *locuciones* jako jednotky charakterizované vnitřní ustáleností a jednotou významu. Tyto jednotky tvoří celé výpovědi a obvykle mohou být větnými členy.

Refrán

DRAE popisuje *refrán* jako běžně užívané výstižné rčení obsahující nějaké ponaučení.⁵ Opět tedy vidíme, že stejně jako u *locución*, nemůžeme hovořit pouze o odborném lingvistickém termínu.

Po prozkoumání knihy *Hablar por los codos* (2004) srbské autorky Gordany Vranic jsem dospěla k závěru, že ve většině případů Vranic považuje za *refrán* takový výraz, který je tvořen více slovy, je v rámci věty neměnný, tj. slovesa nelze libovolně časovat, přesouvat jednotlivé komponenty, vkládat další slova apod., je zcela autonomní a sám může fungovat jako věta. Velmi často se jej užívá pro zhodnocení konkrétní situace, v níž se mluvčí nachází (*cria cuervos y te sacarán los ojos – pro dobrotu na žebrotu; desafortunado en el juego, afortunado en amores – neštěstí ve hře, štěstí v lásce; un clavo saca otro clavo – vytloukat*

⁴ <http://lema.rae.es/drae/?val=locuci%C3%B3n>

⁵ <http://lema.rae.es/drae/?val=refr%C3%A1n>

klín klínem). Bohužel není úplně zřejmý rozdíl mezi *frase hecha* a *refrán* v pojetí této autorky, snad bychom mohli říci, že *refranes* jsou charakterizovány vyšší měrou autonomnosti, důraz je kladen na morální ponaučení, mnohdy vytváří delší souvětí a často se rýmují.

Julio Casares (Corpas Pastor, 1996, s. 35) se domnívá, že *refrán* vyjadřuje neměnnou a univerzální pravdu. Tyto výrazy tvoří celé věty, jež jsou samy o sobě nezávislé, a spojují nejméně dvě rozdílné myšlenky. Vyznačují se značnou měrou „vymělkovanosti“, často se rýmují či obsahují aliteraci nebo paralelismus (*a quien madruga, Dios ayuda – ranní ptáče dál doskáče*).

Termín *refrán* zmiňuje i Copras Pastor (1996, s. 148), řadí jej mezi tzv. *paremias*. Jsou to podle ní lexikalizované, syntakticky i textově autonomní jednotky, které v sobě nesou univerzální tvrzení a jsou neznámého původu (*la ocasión hace al ladrón – příležitost dělá zloděje*).

Frase proverbial a frase hecha

Frase proverbial a frase hecha definuje DRAE jako obecně užívané věty, které mohou, ale i nemusí obsahovat ponaučení, jsou nadány přeneseným významem a jejich forma je neměnná.⁶

Gordana Vranic (2004) rozdělila svou didaktickou příručku *Hablar por los codos* na dvě části: *frases hechas* a *dichos a refranes*. Nikde neuvádí, zda a jaké mezi těmito dvěma koncepty spatřuje rozdíly, nicméně se zdá, že do skupiny *frases hechas* zařadila především takové výrazy, které je možno časovat, či jinak měnit, alternovat a dle libosti umisťovat do vět, lhostejno, zda obsahují ponaučení, či nikoliv (*caerse de un guindo – spadnout z višně, ir al grano – jít k jádru věci, sacarse un as de la manga – vytáhnout eso z rukávu*). Narazila jsem ovšem i na takové *frases hechas*, které měly danou a neměnnou formu, např. *¡A otro perro con ese hueso! – To vykládej holubům na střeše!*

Julio Casares (Corpas Pastor, 1996, s. 34-35) popisuje *frase proverbial* jako samostatnou lexikální jednotku, která sama nevystupuje jako větný člen, nýbrž funguje jako samostatná věta. *Frases proverbiales* pocházejí z psaných a mluvených textů, důraz je kladen na jejich příkladnost, užívá se jich v konkrétních kontextech, kde se vyskytují většinou v původní nezměněné formě a mají charakter citátu (*otro gallo me cantara – to by byla jiná písnička, las paredes oyen – stěny mají uši, no se ganó Zamora en una hora – Řím také*

⁶ <http://lema.rae.es/drae/?val=frase+hecha>

nepostavili za den) Casares se domnívá, že do této skupiny spadají i další výrazy označující frazeologické jednotky, které dle jeho definice nepatří mezi *locuciones* a *refranes*.

Colocación

S termínem *colocación* se setkáváme u Glorie Corpas Pastor, která říká, že se jedná o

„frazologické jednotky, které jsou z pohledu jazykového systému naprosto volnými syntagmaty, tvořené dle běžných norem, ovšem které zároveň vykazují jistá kombinatorní omezení, co se týče jejich použití. To je odlišuje od volných kombinací slov. Stejně jako *locuciones* netvoří výpovědi ani samostatné mluvní akty.“⁷

Otaola Olano (2004, s. 54) vysvětluje, že *colocaciones* označují častější souvýskyt dvou slov (*arma blanca – chladná zbraň, zarpar un barco – odrazit loď*), vykazují jistá kombinatorní omezení sémanticko-syntaktická, jeden z prvků je možno libovolně obměňovat jinými slovy (*desempeñar un cargo / una función / un papel – vykonávat pozici / funkci / roli*) a jejich celkový význam je odvoditelný z významu jednotlivých prvků, jež je tvoří.

Enunciados fraseológicos

Dalším typem frazeologických jednotek jsou podle španělské autorky (Corpas Pastor, 1996, s. 132) tzv. *enunciados fraseológicos*. Jedná se o samostatné hotové výpovědi, které mají vnitřní i vnější ustálenost a tvoří nezávislé mluvní akty.

Termín *enunciados fraseológicos* používá i Alberto Zuluaga (Corpas Pastor, 1996, s. 42), který je popisuje jako ustálená spojení, která mohou sama tvořit celé výpovědi.

Charakterizovat a klasifikovat španělské jednotky frazeologie a idiomatiky je složitý a nevděčný úkol. Aplikovat španělské termíny na českou frazeologickou školu je prakticky nemožné, a to nejen proto, že na poli španělské frazeologie panují mnohem větší nejasnosti, než v rámci lingvistiky české.

Vidíme, že každý z autorů si vytvořil vlastní škálu, která tu více či méně vycházela z již existujících prací, popřípadě zcela odmítl předchozí teorie a přišel s vlastní inovací.

⁷ „...unidades fraseológicas que, desde el punto de vista del sistema de la lengua, son sintagmas completamente libres, generados a partir de reglas, pero que, al mismo tiempo, presentan cierto grado de restricción combinatoria determinada por el uso... Este rasgo esencial distingue las colocaciones de las combinaciones libres de palabras. Al igual que las locuciones, no constituyen enunciados ni actos de habla pro sí mismas.“ Corpas Pastor, G., 1996, s. 53

Žádný z těchto počinů ovšem do celé problematiky nevnesl světlo, naopak situaci ještě více zkomplikoval. V této práci jsem vycházela z knihy Glorie Corpas Pastor (1996), neboť se jedná o známou autorku citovanou i v jiných dílech (např. Martí Contreras, 2003), ovšem ani její klasifikace mě příliš nepřesvědčila, mimo jiné proto, že užívá onoho nejasného slova *refrán*.

Prakticky jediný výraz, který je ve španělštině a v češtině shodný, je slovo *colocación* neboli *kolokace*. Tyto termíny nacházíme u Glorie Corpas Pastor a u Františka Čermáka. Oba autoři se shodují na tom, že *kolokace* je souvšlykyt dvou či více slov, kombinovaných podle kritérií pravidelného jazyka, která spolu významově souvisí a mluvčí konkrétního jazyka je mají v paměti uloženy jako hotové kombinace.

Další shoda, kterou zde nacházím s češtinou, je obecný termín pro *frazeologickou jednotku* (užívaný autorkou Evou Mrhačovou), a to *unidad fraseológica*. Jelikož ale vycházím z pojetí Františka Čermáka (tj. označení *frazém* a *idiom*), musím tento překlad odmítnout jako nevyhovující.

Výraz *refrán* by mohl odpovídat českým pojmům *příslví* a *pořekadlo*. Jak ve španělské, tak v české tradici se jedná o spojení slov, které je většinou ustálené, neměnné, obsahuje univerzální pravdu a velmi často i nějaké ponaučení. Ovšem jak jsme již viděli, označení *refrán* ve španělštině i *příslví*, resp. *pořekadlo* v češtině jsou mluvčími vnímány jako slova z běžného jazyka, tudíž stavět je na úroveň např. *frazému* a *idiomu* není vhodné.

Co se týče další klasifikace jednotlivých frazémů a idiomů, většinu z předložených termínů bychom mohli do češtiny přeložit jako *úslví*, *rčení*, *ustálené slovní spojení*, což jsou výrazy, které se mimo frazeologii užívají i v běžném jazyce, a česká frazeologická škola se od nich postupně odklání.

7. Deset frazeologických univerzálií

Frazeologie a idiomatika představují kámen úrazu české i španělské lingvistiky. Tato diplomová práce je dokladem toho, že je prakticky nemožné nalézt jasné korespondence mezi českými a španělskými termíny, ba co víc, jednotliví autoři, především ti španělští, se často ani neshodnou na tom, které výrazy do frazeologie patří a jaké vlastnosti jim přiřknout.

Ovšem ani na poli české frazeologie není situace úplně vyjasněná, níže proto uvádím seznam „Deset univerzálií“, navržený Františkem Čermákem ve *Frazeologii a idiomatice české a obecné* (2007, s. 247-251). Tento soupis pravidel a univerzálních tvrzení o frazémeh a idiomech sestavil Čermák právě proto, aby nabídl vhled do tohoto komplikovaného tématu. Ačkoliv sám přiznává, že se jedná pouze o nástin, pro potřeby mé práce je dostačující.

1. Frazém existuje v každém přirozeném jazyku. – Frazémy se v jazycích vyskytují jako zvláštní pokračování existence metafor, které se v jazycích taktéž univerzálně nacházejí. Pokud má tudíž jazyk metafory, má i frazémy.

2. Frazém existuje na všech úrovních kombinatoriky jazykových jednotek, které jsou nadány významem a jejichž rezultativní kombinace mohou jako ustálené vstupovat do systému. – Frazémy mohou libovolně kombinovat jednotky jazyka, které se v pravidelném jazyce nekombinují. Navíc platí, že čím je frazém frekventovanější, tím je menší pravděpodobnost, že se budou v jazyce vyskytovat jeho varianty.

3. Frazém je výsledkem náhodného, nemodelového tvoření. – Toto univerzále značí, že není možné, aby jeden mluvčí náhodně vymyslel nový frazém a předpokládal, že jej ostatní lidé přijmou a budou používat.

4. Frazém je založen na nejružnější vnitřní syntagmatické, paradigmatické nebo obojí anomálii svých komponentů. – Každé vybočení frazémového komponentu z pravidelných jazykových poměrů přispívá ke znejasnění významu celého frazému. Značná anomálnost frazémů znemožňuje jejich snadné naučení při studiu cizích jazyků.

5. Frazém je dán neaditivní, nefregeovskou funkcí (popř. významem) svých komponentů. – Frazémy nelze rozebírat na jednotlivé prvky a u nich hledat význam celého výrazu, ani zkoumat, zda jsou prvky samy na sebe významově vázané.

6. Frazém je svou funkcí analogický odpovídající funkci pravidelné kombinace pravidelných prvků své úrovně. – Frazémy si zachovávají svoji syntaktickou funkci, tudíž verbální frazémy fungují ve větě jako sloveso, tj. nositel predikátu, apod., i v případě, kdy je komponentem frazému třeba celá věta.

7. Frazém je funkčně a gramaticky vždy do určitého stupně defektní a restringovaný. – Anomálie charakteristická pro frazémy způsobuje, že frazém nemůže v rámci své funkce realizovat některé funkce, které bychom u něj očekávali – nemožnost vytvořit pasivum, plurál apod.

8. Frazém je transformačně vždy do určitého stupně defektní a restringovaný. – Toto univerzále je úzce spojeno s předchozím bodem a říká, že frazém se blíží k pravidelnému jazyku, pokud má minimální množství funkčních a transformačních anomálií, tj. hovoříme o škále, jak moc „ustrnulý“ frazém je.

9. Frazém je svým územ v komunikaci nominace ekonomická a denotativně i referenčně vágní. – Frazémů se dle tohoto univerzále užívá především v mluvené komunikaci, není zde kladen důraz na terminologickou přesnost a mluvčí může díky tomu měnit a ohýbat komunikaci, jak uzná za vhodné.

10. Frazém je nejdisponibilnější systémový prostředek (nominace) k pragmatickému vyjadřování, především evaluativního typu. – Díky frazémům existují v jazyce prostředky, jimiž mluvčí dokážou vyjadřovat své postoje a hodnotit situace okolo sebe.

8. Role zvířecí metafory

8.1 Obecná povaha metafory

Lidé od pradávna užívali známých slov a představ k pojmenování nových skutečností. Společně se vznikem jazykových symbolů pro naše představy vznikal i metaforický význam slov. Jazyk je znám svou potřebou vyjádřit něco, pro co zatím nenachází výraz, slovy, která v něm již existují a která danou novou skutečnost jakoby zázrakem vystihují (Erban, 1939).

„Podkladem metafory je označení věci oklikou přes slovo, které běžně označuje věc něčím podobnou. Mezi pojmem, jehož slovní označení se bere za pojmenování (**obraz** metafory), a pojmem, který má být takto pojmenován (**základ** metafory), je vztah podobnosti. Podobnost může být rozmanitého rázu a stupně, bývá nápadná, ale též obvyklému pohledu skrytá, týká se základních znaků pojmu, ale též znaků podružných, průvodních a může být i náhodná, vázaná jen na prchavý okamžik. Nejednou víc než skutečná podobnost je podkladem metafory asociace, spojení dvou představ, prolnutí vněmu s dojmem, který jej provázel nebo byl jím vzbuzen. Nutno tedy brát pojetí podobnosti velmi široce.“ (Bečka, 1971)

Metaforu nacházíme v různých podobách a v různých stylech, ovšem není nijak snadné ji jasně uchopit a definovat. Metaforický výraz v textu funguje jako jakási hádanka, kterou však musí adresát pochopit, aby mohla splnit svůj účel. Zcela zásadní je tedy kontext, v němž samotnou metaforu chápeme. Jejím užitím v textu dodáváme „normálnímu“ slovu výrazovou expresivitu. Význam metafor je často závislý na autorovi, který jimi svůj text obohacuje a zosobňuje.

Josef Václav Bečka v článku z časopisu *Naše řeč* „Metafora ve větě“ (1971) dělí metafory na základě sémantických rozdílů na několik typů:

1. metafory substance – mezi substance metaforicky označované řadí konkrétní objekty a citové stavy, výskyt těchto metafor ve větě je silně závislý na jasném vztahu mezi základem a obrazem metafory.
2. metafory činnosti – tyto metafory jsou tvořeny přísudkovým slovesem. Slovesa obecně se velmi snadno metaforizují.
3. metafory vlastností – základem takové metafory je přídavné jméno, které obrazně označuje vlastnost substance přímo pojmenované.

4. metafory determinací činnosti a vlastnosti – tuto metaforu tvoří přídavné jméno, které rozvíjí sloveso či adjektivum.

5. metaforické vyjádření celé výpovědi a vyšších celků.

Z téhož článku použijeme i rozdělení metafor dle užití v různých druzích slohu, protože konkrétně tato část se dotýká tématu diplomové práce:

1. metafory básnické – jedná se o silně expresivní výrazy, jsou úzce spojeny s osobností básníka, mimo jiné fungují např. jako urychlovače dějové dynamiky.

2. metafory umělecké prózy – na rozdíl od předchozího typu jsou tyto metafory prostší, jednodušší, srozumitelnější.

3. metafory publicistické – těmito metaforami autoři text konkretizují, činí zajímavějším a přístupnějším adresátům.

4. metafory lidové a slangové – tento druh metafory je typický svou snahou o citovou expresi, výrazy jsou lichotivé i pejorativní, obecně se velmi snadno ustalují a lexikalizují.

5. metaforické frazeologismy – mnoho frazeologismů je metaforického původu, vznikají a ustalují se v jazyce, aby se s nimi daly vyjádřit konkrétní a často se opakující situace a stavy.

„Metaforické frazeologismy jsou metafory již plně lexikalizované. Výrazovou expresivitu buď již vůbec nemají (slovesná spojení), nebo ji mají velmi ztlumenou (intenzifikační obraty); toliko ve rčeních je výrazová expresivita, jak se zdá, zachována více, proto se jich používá k oživení a zpestření výrazu (a většinou, ač ne vždy, i ke zkonkrétnění výrazu).“ (Bečka, 1971)

8.2 Zvířecí metafora

Rozdíly mezi lidskou a zvířecí říší, resp. mezi kulturním a přírodním světem, byly od pradávna jedním z nejdůležitějších zájmů lidského pokolení. Člověk byl po tisíciletí obkloповán zvířaty, od nichž se učil a s nimiž se ztotožňoval. James Fernandez (1974, s. 120-122) popisuje lidskou a především dětskou zálibu v hraní si na nejrůznější zvířata a jejich napodobování, hovoří i o nejrůznějších šamanských rituálech, v nichž se muži vydávají za velká a silná zvířata, aby ovládli jejich síly. Dodnes, ačkoliv se náš životní styl výrazně změnil, jsme ovlivněni pradávými zvířecími metaforami.

„I v té rádoby nejkultivovanější společnosti, jakmile dojde ke konfliktům a rozepřím, lidé se znovu vrátí ke starému zvyku častovat se výrazy jako *jestřáb*, *holub* nebo *sova*, *pes* či *štěně*, *osel*.“⁸

Eva Mrhačová (1999, s. 12-13) se v úvodu se své knize vyjadřuje k faktu, že jeden z nejčastějších a nejvýraznějších motivačních zdrojů frazeologie obecně jsou právě názvy zvířat, díky nimž máme k dispozici neobyčejně rozsáhlý frazeologický materiál. Zooapelativy přirovnáváme lidské vlastnosti, činnosti a stavy k těm zvířecím. Dá se předpokládat, že celé pole zvířecí frazeologie vzniklo jen díky tomu, že člověk po celé generace sledoval chování a zvyklosti zvířat, srovnával je a personifikoval, vyvozoval z nich závěry a aplikoval je na lidské pokolení. Cílem bylo oživit, zvýraznit, zplastičit a okořenit slovní projev, dodat mu další rozměr. Navíc poznání zvířecího chování muselo být natolik univerzální, aby vůbec mohlo přirovnání vzniknout.

⁸ “Even in supposedly sophisticated societies, men in situations of ambiguity or conflict return to likening each other and themselves to hawks, doves, or owls, dogs or their offspring, donkeys.” Fernandez, 1974, s. 122

Praktická část

V druhé části své práce se budu věnovat rozboru konkrétních frazémů, které obsahují názvy zvířat nebo části jejich těl. Vytvořený slovník obsahuje přes 500 idiomů, domnívám se tedy, že z tohoto počtu je již do značné míry možné odvodit obecně platné závěry a objektivněji popsat stávající situaci ve španělském jazyce a její spojení s frazeologií českou.

Tato část práce se detailně zabývá především porovnáním španělských a českých idiomů obsahujících označení zvířat. Jednotlivé tabulky proto mimo jiné uvádějí počet a pořadí výskytu těchto idiomů v obou jazycích, komentují podobnosti a rozdíly v obou jazycích apod.

Jedním ze stěžejních bodů celé práce je i porovnání míry ekvivalence českých a španělských idiomů. Díky historickému, kulturnímu i duchovnímu vývoji, jenž měl stejný dopad na celou Evropu, se dá předpokládat, že vysoká míra ekvivalence bude nastávat u idiomů historického původu. Taktéž předpokládám, že některé významné a na první pohled dobře patrné vlastnosti zvířat budou jistě oba národy stejně či velmi podobně reflektovat i ve své řeči.

Domnívám se, že značné množství českých i španělských idiomů bude zcela totožné, avšak že najdeme i celou řadu idiomů, v nichž se budou oba jazyky rozcházet. Zcela jistě se bude jednat o takové případy, v nichž figurují zvířata, která se na jednom či druhém území nevyskytují – například ve španělštině bude značné množství výrazů obsahující mořské živočichy.

9. Seznam idiomů

9.1 Zdroje

Zdroje, jež byly použity při tvorbě slovníku, jsou uvedeny v posledním sloupci základní tabulky, která je zařazena jako příloha k diplomové práci. Vždy se jedná o zkratku jména autora knihy, instituce, či webové stránky. Celkem jsem využila čtyři různé prameny, z nichž tři jsou španělské a jeden český.

Český zdroj, internetový slovník Lingea, jsem zařadila záměrně proto, že mě zajímalo, v jaké míře jsou zvířecí idiomy v běžném českém slovníku zastoupeny a jak velký význam jim čeští autoři přiřkládají. Ve srovnání se španělskými zdroji jsou informace obsažené ve slovníku Lingea pochopitelně minimální, takže pro tuto práci posloužily pouze doplňkově, ovšem nejběžnější významy obsahoval český slovník prakticky vždy.

Hlavním španělským zdrojem, z něhož jsem čerpala výrazy pro svou práci, byla elektronická verze španělského akademického slovníku (Diccionario de la lengua española, DRAE), která je dostupná na webové stránce Španělské královské akademie (Real Academia Española, RAE).

Tento klíčový slovník je vlastně bohatou databází španělských slov používaných nejen na území Španělska či Hispánské Ameriky, ale i takových slov a spojení, která se buď již nepoužívají či mají jiná specifika. Díky tomuto zdroji tedy obsahuje moje práce i značné množství zvířecích frazémů, které se vyskytují pouze v mluvě obyvatel jednotlivých států Hispánské Ameriky nebo jejichž použití je tak specifické či okrajové, že se do méně obsáhlých slovníků nedostaly.

Druhým nejvýznamnějším materiálovým zdrojem byl pro mou práci španělský slovník *Diccionario fraseológico del español moderno* (1994). Na rozdíl od DRAE se v tomto díle nevyskytují informace, zda se jedná o místní variantu americké španělštiny, či zda je daný výraz zastaralý, tudíž jsem některé idiomy musela porovnat s DRAE a zvážit jejich zařazení do svého slovníku. Pokud v DRAE daný výraz nefiguroval, ponechala jsem jej, ovšem s rizikem, že může jít právě o výraz používaný jen na území jednoho státu Hispánské Ameriky. Taková skutečnost bohužel není ve slovníku označena.

Malé množství idiomů v tabulce pochází z knihy *Hablar por los codos* (2004). Toto dílo, sloužící spíše jako didaktický materiál pro hodiny španělštiny, obsahuje velké množství etymologických a historických odkazů, které byly použity v části pojednávající o etymologii jednotlivých idiomů.

Pro svou práci jsem výklad jednotlivých idiomů převzala, v některých případech je zkrácený, upravený, popř. doplněný, pokud se význam v drobných odchylkách liší. Pokud se výraz vyskytoval ve dvou zdrojích, v nichž měl pokaždé jiný význam, uvedla jsem oba významy a zdroje (jak, popíši blíže v kapitole rozebírající vzhled tabulky).

Jako zdroj českých ekvivalentů byla použita slovní zásoba autorky této práce, případně webové stránky.⁹ Další výrazy byly dohledány v knize Evy Mrhačové (1999), ve frazeologických slovnících a v diplomových pracích, které se podobným tématem zabývaly. Níže uvádím seznam zdrojů španělských idiomů a jejich českých ekvivalentů.

Španělské zdroje:

DRAE Diccionário de la lengua española – vigésima segunda edición. Real Academia Española. [online] Dostupné z: <http://buscon.rae.es/drae/>

FV VARELA, Fernando, Hugo KUBARTH. *Diccionario fraseológico del español moderno*. Madrid: Gredos, c1994, xiv, 294 p. ISBN 84-249-1659-X.

GV VRANIC, Gordana. *Hablar por los codos: Frases para un español cotidiano*. Madrid: Edelsa, 2004. ISBN 9788477115991.

LIN www.slovníky.lingea.cz/Spansko-cesky

České zdroje:

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání*. Praha: Leda, 2009.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné*. Praha: Leda, 2009.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné*. Praha: Leda, 2009.

⁹ Především vyhledávač www.google.com

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné*. Praha: Leda, 2009.

MRHAČOVÁ, Eva. *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, Filozofická fakulta, 1999. ISBN 8070425377.

VEVERKOVÁ, Anna. *Názvy zvířat v české a portugalské frazeologii a idiomatice* [online]. Praha, 2012. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/112971>. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

9.2 Popis vzhledu výchozí tabulky

Řazení hesel ve zdrojových slovnících se lišilo, bylo tedy nutné ustanovit pro tuto práci vlastní styl řazení. Například v *Diccionario fraseológico del español moderno* (1994) výrazy začínající na předložku, spojku, částici apod. stály vždy před idiomy majícími jako první slovo podstatné jméno či sloveso (pokud se ovšem nejednalo o *ser / estar* – v takovém případě byla jednotka taktéž uvedena na začátku). Celé věty naopak autor zařadil až na konec každého oddílu. Toto rozdělení se ukázalo jako značně nepraktické a nepřehledné.

Slovník DRAE zase uvádí nejdříve všechny výrazy začínající na konkrétní zooapelativum a až poté následuje výčet dalších spojení, v nichž se toto slovo vyskytuje. Ani tato varianta se nezdála být vyhovující.

Přistoupila jsem tedy k následujícímu řešení: Hesla ve slovníku jsou řazena abecedně podle obsaženého názvu zvířete či části zvířecího těla. V rámci každého zvířete jsou jednotky znovu seřazeny dle abecedy v závislosti na prvním písmeni každé z nich. Nerozlišují jednotlivé frazémy, přirovnání, celé mikrotexty, otázky, věty zvolací apod. Také je jedno, jakým slovním druhem výraz začíná.

V prvním sloupci je uveden španělský frazém. Dotčené slovo je vždy tučně zvýrazněno. Pokud frazém obsahuje názvy dvou či více zvířat (nebo částí jejich těl), je vždy zvýrazněno to, které abecedně navazuje, a pro ono druhé zvíře (část těla) je tento frazém zařazen v odpovídajícím pořadí dle abecedy. Jeden idiom se tak může ve slovníku vyskytnout několikrát a vždy je zcela autonomní.

U mnoha idiomů je možné zaměnit jednotlivé prvky, které je tvoří, aniž by došlo k podstatné změně významu. Hovoříme o tzv. paradigmatických variantách, tj. variantách,

v nichž dva či více komponentů jsou zaměnitelné, ovšem význam idiomu se nemění. Jedná se především o slovesa, přídavná jména, číslo, v němž se vyskytuje zooapelativum apod. Mluvíme o případech typu *ahuecar el ala / las alas – vzít nohy na ramena* („roztáhnout křídla“); *ligero / listo como una ardilla – hbitý jako veverka*; *apear / bajar a alguien del burro – otevřít někomu oči* („sesadit někoho z osla“). V těchto případech jsem jednotlivé prvky, stejně tak jako tomu bylo ve zdrojových slovnících, oddělila lomítkem a ponechala je v rámci jednoho idiomu. Pokud se ovšem idiomy lišily použitím jednotlivých bázových slov, rozdělila jsem je a uvedla každý samostatně.

Ve slovníku se dále nacházejí výrazy, jejichž varianty můžeme označit jako syntagmatické. Tedy takové, které mohou, ale nemusí obsahovat některý z prvků, ovšem tento fakt nijak zásadně nemění jejich význam. I zde jsem se řídila formou používanou ve zdrojových slovnících a tyto prvky jsem ponechala v závorkách, např. *por si las moscas (pican) – pro strýčka Příhodu* („kdyby štípaly mouchy“).

Slovník obsahuje také frazémy, v nichž se vyskytuje několik zvířat, resp. názvů částí těla najednou. Každý takový výraz je zpracován zvlášť a náleží mu samostatný řádek. Jedná se o frazém typu *cuando el diablo no tiene que hacer, con el rabo mata moscas – chytat zevly*. Tento výraz se ve slovníku tedy objevuje dvakrát, jednou jako bázové slovo *rabo (ocas)* a podruhé jako slovo *moscas (mouchy)*.

Druhý sloupec obsahuje španělský překlad frazému. Ve většině případů je překlad přejet z pramene, kde byl daný frazém nalezen, pouze je někdy upravený / zkrácený / doplněný apod. U některých idiomů slovníky uváděly více významů. V takových případech jsem převzala řazení z *Diccionario fraseológico del español moderno* (1994) a výraz rozdělila na dvě části A a B jak ve sloupci se španělskou definicí, tak v tom s českým ekvivalentem nebo překladem.

Ve třetím sloupci se nachází česká varianta daného frazému. Tento sloupec obsahuje několik typů překladů. Pokud v češtině existuje stejný a doslovný překlad, je uveden. V mnoha případech čeština disponuje frazémem se stejným významem, ovšem reprezentovaný jinými slovy. Tam, kde nebylo možno dohledat adekvátní idiom, je ponechána krátká definice frazému.

Předposlední sloupec ukazuje, nakolik se španělská a česká verze frazémů shodují. V kapitole s názvem ekvivalence, která se nachází níže, blíže rozebírám zjištěná fakta, nicméně tato tabulka ukazuje míru ekvivalence prvků, tak jak je uvedena ve slovníku.

Poslední sloupec obsahuje zkratku pramene, které jsou uvedeny výše. Pokud se idiom nacházel ve dvou různých zdrojích a lišily se u něj významy, jsou zdroje uvedeny oba, v opačném případě uvádím pouze jeden zdroj.

9.3 Kritéria výběru

Ve slovníku nalezneme idiomy obsahující názvy zvířat. Mimo konkrétní zooapelativa jsem do slovníku zařadila i idiomy, v nichž se objevují názvy částí zvířecích těl.

Rozhodla jsem se pro tento způsob zpracování, neboť se domnívám, že zooapelativa a části zvířecích těl jsou tematicky úzce spojeny. Velmi často dochází k případům, kdy část těla figurující v dané frazeologické jednotce odkazuje přímo na svého majitele, aniž by bylo nutné explicitně uvádět ono zvíře, uživatelé jazyka okamžitě vědí, o jaké zvíře se jedná, jakou vlastnost, skutečnost či jev idiom vyjadřuje.

Například frazém *ahuecar el ala – vzít nohy na ramena*, („roztáhnout křídla“) v mluvčím vyvolá představu tvora, majícího křídla, který opouští své místo. Je tedy jasné, že se jedná o okřídlené zvíře, nejspíše ptáka. Těchto typů idiomů existuje v jazyce bezpočet a bylo by zbytečné je tedy z našeho slovníku vyřazovat.

V některých idiomech se vyskytuje jak zooapelativum, tak část těla (*agarrar / coger el toro por las astas / cuernos – popadnout býka za rohy*), je tedy jasné, že v tomto případě je nutné do slovníku zahrnout oba výrazy, jak býka, tak rohy.

A v neposlední řadě španělský (a samozřejmě i český) jazyk disponuje množstvím rozmanitých a barvitých idiomů, které jsou o část zvířecího těla naopak obohaceny a za touto metaforou skrývají svůj vtipný význam.

Výrazy označující části zvířecích těl v této práci jsou *ala (křídlo)*, *asta (roh)*, *cola (ocas)*, *concha (mušle)*, *cuerno (roh)*, *cuero (kůže)*, *garra (dráp)*, *pata (tlapa)*, *pelo (chlup / srst)*, *pezuña (kopyto)*, *pico (zobák)*, *rabo (ocas)*, *zarpa (dráp)*.

Ze zpracovaného slovníku jsem vyloučila idiomy obsahující část nejen zvířecího, ale i lidského těla. Nedostalo se tedy na hlavu, ruce, nohy, krk apod., neboť není zřejmé, jak takový výraz vznikl, a navíc se dá předpokládat, že idiomy s těmito slovy odrážejí spíše pozorování lidské společnosti, a ne zvířecí říše.

Do vzniklého slovníku jsem nezařadila ani výrazy stojící na pomezí mezi frazémem a idiomem a pravidelným jazykem. Takovými výrazy jsou specifická slovní spojení, v nichž sice zvíře figuruje, nicméně, jak píše Mrhačová (1999, s. 9), celý výraz již časem ztratil svou obraznost a dnes má spíše terminologickou povahu. Takový výraz proto často spadá do

terminologie konkrétních odvětví či slangového výraziva specifických skupin osob. Čermák (2007, s. 42) hovoří o tzv. kvazifrazémech či kvaziidiomech, výrazech s oslabenou idiomatičností. Řadí je kamsi na periferii idiomatiky a frazeologie, na hranici mezi frazémy a výrazy pravidelného jazyka. V českém jazyce existuje celá řada výrazů majících v názvu zvíře, např. *španělský ptáček, moravský vrabec, bleší trh, tygří oko, psí víno, slonová kost*.

Jak jsem již uvedla v teoretické části, pod pojmem frazém a idiom rozumíme, především pro jejich velké množství, víceslovné lexémy. Do vytvořeného slovníku se proto mimo zmíněné kvazifrazémy nedostala ani tzv. jednoslovná pojmenování s přeneseným významem. Některé práce, zabývající se podobným tématem jako tato diplomová práce, ovšem považují jednoslovná pojmenování s přeneseným významem za frazém a jejich autoři je do svých korpusů zařazují. I v *Diccionario fraseológico del español moderno* (1994) tyto typy figurují. Velmi často se používají se slovesy *ser* nebo *estar* a neurčitými členy *un / una*. Ovšem já jsem vycházela z definice Františka Čermáka, a proto jsem je nakonec nezařadila.

Nicméně stejně jako kvazifrazémy mi i tyto výrazy připadají zajímavé a pro studium frazeologie jsou podle mnoha autorů zásadní, takže jim je ještě věnován v mé práci prostor.

9.4 Bázová slova

V této části se budeme zabývat bázovými slovy, která tvoří jednotlivé idiomy. Dále tato část obsahuje tabulku s abecedním seznamem všech použitých bázových slov, jejich český překlad a počet výskytů ve vytvořeném slovníku. Detailněji popíši zastoupení jednotlivých zvířat z hlediska jejich příslušnosti ke konkrétním třídám (savci, ptáci atd.). Pro lepší představu o souvislosti s češtinou jsem také zařadila tabulku, v níž porovnávám výskyt španělských a českých bázových slov v idiomech obsahujících názvy zvířat. Při tomto srovnávání jsem vycházela z tabulek v již zmiňované knize Evy Mrhačové (1999), jak ještě uvedu níže.

Bázovým slovem každého idiomu vyskytujícího se v mém slovníku je zooapelativum různé pojmenovací úrovně, část zvířecího těla, v několika případech i slovo nadřazené, tj. hyperonymum a také slova zdrobnělá. Celkový počet všech bázových slov nakonec dosahuje čísla 98.

Nejčteněji jsou zastoupená rodová zooapelativa typu *kočka, pes, kuň, osel*. Pro některá zvířata španělština užívá dvou (či více) výrazů, a proto jsou ve slovníku obě formy. Hovoříme o *asno / burro (osel), asta / cuerno (roh), ave / pájaro (pták), cola / rabo (ocas), cotorra / loro (papoušek), garra / zarpa (dráp), rana / sapo (žába)*. Vedle názvu zvířat slovník

obsahuje i několik hyperonym. Jedná se o výrazy *animal* (zvíře), *ave* (pták), *fiera* (šelma), *pájaro* (pták), *pez* (ryba). Slovník obsahuje několik zdvojnásobení (deminutiv): *gusanillo* (červík), *hormiguillo* (mraveneček), *pajarito* (ptáček). Objevují se zde i názvy pro mláďata některých rodových zooapelativ např. *cordero* (jehně). Zvláštními případy jsou slova *bestia* (zvíře / bestie), jež nelze zařadit do žádné z předchozích skupin, protože označuje specifický typ zvířete, a *bicho* (brouk), které nepatří ani mezi nadřazená slova a ani mezi slova rodová, ale užívá se běžně pro pojmenování hmyzu.

V následující tabulce uvádím abecední přehled všech použitých bázevých slov; zooapelativa, části zvířat ani další zkoumané výrazy nejsou nijak odděleny. První sloupec obsahuje španělské slovo, ve druhém se nachází český překlad a třetí obsahuje počet výskytů ve frazeologických jednotkách.

Tabulka č. 1 – Seznam bázevých slov a počet jejich výskytů

	Španělské slovo	Český překlad	Počet výskytů
1	<i>abeja</i>	včela	1
2	<i>ala</i>	křídlo	13
3	<i>animal</i>	zvíře	1
4	<i>ardilla</i>	veverka	2
5	<i>asno</i>	osel	6
6	<i>asta</i>	roh	2
7	<i>atún</i>	tuňák	1
8	<i>ave</i>	pták	5
9	<i>avestruz</i>	pštros	1
10	<i>bacalao</i>	treska	2
11	<i>basilisco</i>	bazilišek	1
12	<i>bestia</i>	zvíře / bestie	3
13	<i>bicho</i>	brouk	6
14	<i>buey</i>	vůl	7
15	<i>burro</i>	osel	12
16	<i>caballo</i>	kůň	12
17	<i>cabra</i>	koza	5
18	<i>camaleón</i>	chameleon	1
19	<i>camello</i>	velbloud	1

20	<i>caracol</i>	hlemýžď	2
21	<i>carnero</i>	beran	2
22	<i>cerdo</i>	prase	3
23	<i>cigüeña</i>	čáp	1
24	<i>cisne</i>	labuť	1
25	<i>cocodrilo</i>	krokodýl	1
26	<i>cola</i>	ocas	10
27	<i>concha</i>	mušle	4
28	<i>conejo</i>	králík	1
29	<i>cordero</i>	jehně	3
30	<i>cotorra</i>	papoušek	1
31	<i>cuerno</i>	roh	14
32	<i>cuero</i>	kůže	9
33	<i>cuervo</i>	havran	2
34	<i>culebra</i>	užovka	5
35	<i>chivo</i>	kozel	2
36	<i>chucho</i>	voříšek (pes)	2
37	<i>elefante</i>	slon	4
38	<i>fiera</i>	šelma	3
39	<i>flamenco</i>	plameňák	1
40	<i>gallina</i>	slepice	5
41	<i>gallo</i>	kohout	16
42	<i>gamba</i>	kreveta	1
43	<i>ganso</i>	husa	1
44	<i>garra</i>	dráp	5
45	<i>gata</i>	kočka	5
46	<i>gato</i>	kocour / kočka	20
47	<i>golondrina</i>	vlaštovka	1
48	<i>golondrino</i>	vlaštovka	1
49	<i>gorila</i>	gorila	1
50	<i>grillo</i>	cvrček	3
51	<i>gusanillo</i>	červík	2
52	<i>gusano</i>	červ	1

53	<i>hormiga</i>	mravenec	1
54	<i>hormiguillo</i>	mraveneček	1
55	<i>liebre</i>	zajíc	8
56	<i>lobo</i>	vlk	11
57	<i>loro</i>	papoušek	1
58	<i>merluza</i>	štika	2
59	<i>mochuelo</i>	sýček	2
60	<i>mona</i>	opice	7
61	<i>mono</i>	opice	9
62	<i>mosca</i>	moucha	16
63	<i>mosquita</i>	pěnice	1
64	<i>mula</i>	mula / mezek	4
65	<i>mulo</i>	mula / mezek	3
66	<i>oso</i>	medvěd	2
67	<i>ostra</i>	ústřice	1
68	<i>oveja</i>	ovce	4
69	<i>pajarito</i>	ptáček	3
70	<i>pájaro</i>	pták	14
71	<i>pata</i>	tlapa	19
72	<i>pato</i>	kachna	3
73	<i>pavo</i>	krocan / páv	6
74	<i>pelo</i>	chlup / srst	47
75	<i>perra</i>	fena	6
76	<i>perro</i>	pes	25
77	<i>pez</i>	ryba	6
78	<i>pezuña</i>	kopyto	1
79	<i>pico</i>	zobák	18
80	<i>pollo</i>	kuře	5
81	<i>pulga</i>	blecha	6
82	<i>pulpo</i>	chobotnice	2
83	<i>rabo</i>	ocas	15
84	<i>rana</i>	žába	6
85	<i>rata</i>	krysa	7

86	<i>ratón</i>	myš	3
87	<i>sapo</i>	žába	5
88	<i>sardina</i>	sardinka	4
89	<i>tigre</i>	tygr	2
90	<i>topo</i>	krtek	1
91	<i>toro</i>	býk	12
92	<i>trompa</i>	chobot	1
93	<i>trucha</i>	pstruh	2
94	<i>vaca</i>	kráva	8
95	<i>víbora</i>	zmije	1
96	<i>zarpa</i>	dráp	2
97	<i>zorra</i>	liška	4
98	<i>zorro</i>	lišák	5

Následující tabulka shrnuje informace z té předchozí a ukazuje pořadí, na kterém se vyskytují jednotlivá bázová slova tvořící zkoumané idiomy.

Tabulka č. 2 - Pořadí jednotlivých bázových slov v idiomech

Pořadí	Bázové slovo	Český překlad	Počet výskytů
1.	pelo	chlup / srst	47
2.	perro	pes	25
3.	gato	kočka	20
4.	pata	tlapa	19
5.	pico	zobák	18
6.	gallo, mosca	kohout, moucha	16
7.	rabo	ocas	15
8.	cuerno, pájaro	roh, pták	14
9.	ala	křídlo	13
10.	burro, caballo, toro	osel, kůň, býk	12
11.	lobo	vlk	11
12.	cola	ocas	10
13.	cuero, mono	kůže, opice	9

14.	liebre, vaca	zajíc, kráva	8
15.	buey, mona, rata	vůl, opice, krysa	7
16.	asno, bicho, pavo, perra, pez, pulga, rana	osel, brouk, krocan, fena, ryba, blecha, žába	7
17.	ave, cabra, culebra, gallina, garra, gata, pollo, sapo, zorro	pták, koza, užovka, slepice, dráp, kočka, kuře, žába, lišák	5
18.	concha, elefante, mula, oveja, sardina, zorra	mušle, slon, mula, ovce, sardinka, liška	4
19.	bestia, cerdo, cordero, fiero, grillo, mulo, pajarito, pato, ratón	bestie, prase, jehně, šelma, cvrček, mula, ptáček, kachna, myš	3
20.	ardilla, asta, bacalao, caracol, carnero, cuervo, chivo, chucho, gusanillo, merluza, mochuelo, oso, pulpo, tigre, trucha, zarpa	veverka, roh, treska, šnek, beran, havran, kozel, voříšek, červík, štika, sýček, medvěd, chobotnice, tygr, pstruh, dráp	2
21.	abeja, animal, atún, avestruz, basilisco, camaleón, camello, cigüeña, cisne, cocodrilo, conejo, cotorra, flamenco, gamba, ganso, golondrina, golondrino, gorila, gusano, hormiga, hormiguillo, loro,	včela, zvíře, tuňák, pštros, bazilišek, chameleon, velbloud, čáp, labuť, krokodýl, králík, papoušek, plameňák, kreveta, husa, vlaštovka, vlaštovka, gorila, červ, mravenec, mraveneček, papoušek, pěnice,	1

	mosquita, ostra, pezuña, topo, trompa, víbora	ústřice, kopyta, krtek, chobot, zmije	

Jak vyplývá z tabulky, jednoznačně nejčastěji je z bázových slov ve zkoumaných idiomech obsaženo slovo *pele* (*chlup*, *srst*), které se vyskytlo ve 47 případech. Tento výsledek může být poněkud zavádějící, protože slovníky neuvádějí rozdíl mezi *pele* ve významu *chlup*, *srst* a *pele* s významem *lidské vlasy*. Není jasné, zda etymologicky konkrétní idiomy vycházely z prvního nebo druhého významu. Ovšem jelikož je, na rozdíl od hlavy, rukou, nohou apod., slovo *pele* ve významu *chlup*, *srst* rozhodně částí zvířecího těla, bereme toto bázové slovo jako plnohodnotného člena přehledu.

Na druhém místě v počtu výskytů mezi idiomy se umístilo zooapelativum *perro* (*pes*), jež se objevuje v 25 výrazech. Hned za psem figuruje druhé nejčastější domácí zvíře *gato* (*kočka*) s 20 výskyty.

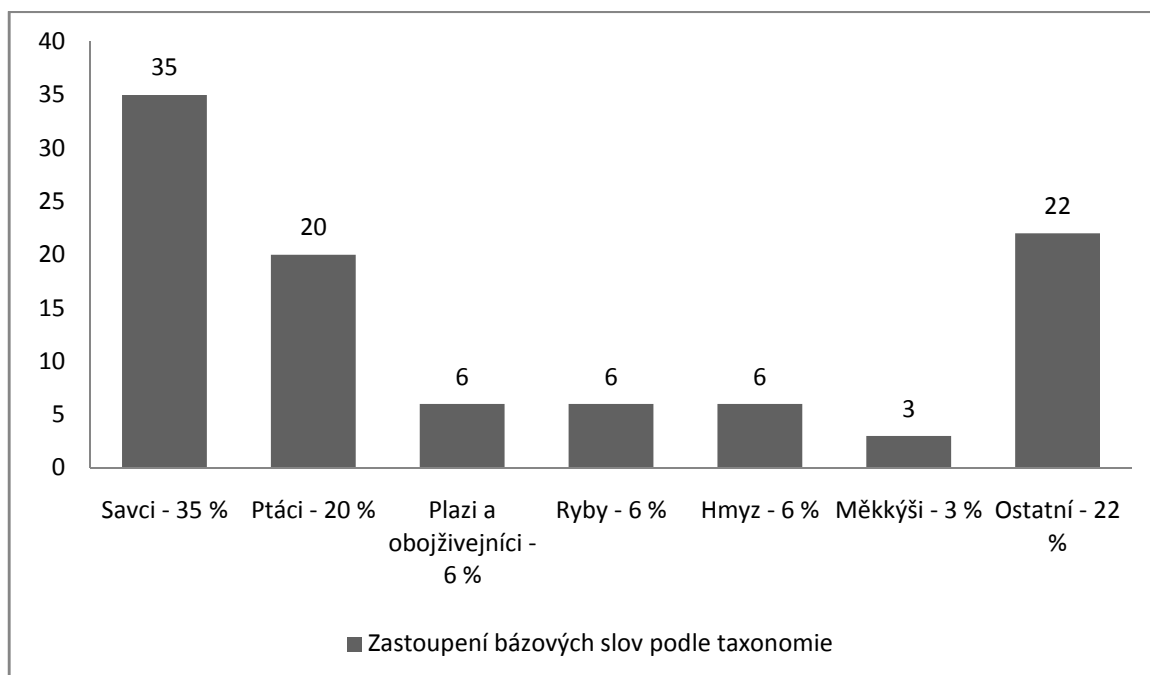
Potvrdil se předpoklad, že mezi nejhojněji zastoupenými zooapelativy (resp. částmi zvířecích těl) figurují zvířata, která jsou historicky a obecně člověku nejbliže, a to pes, kočka, hospodářská zvířata. Významný počet výskytů představují také části těl zvířat, jež můžeme (v expresivnějších kontextech) přisoudit i člověku: *pele* (*chlup*), *pico* (*zobák*), *pata* (*tlapa*).

Není asi překvapivé, že nejvíce bázových slov se vyskytuje pouze v jednom či několika málo idiomech, naopak vyšší počet výskytů vykazuje jen malé množství idiomů. Z toho vyplývá, že lidé ve své mluvě používají pouze relativně málo stejných zooapelativ a idiomů obsahujících zbytek živočišné říše užívají pomálu.

9.5 Zastoupení bázových slov podle taxonomie

Předmětem výzkumu této práce byla také otázka, do jaké míry se ve zkoumaných jednotkách odrážela příslušnost živočichů k biologickým třídám. V následujícím grafu je procentuálně vyjádřen poměr těchto výskytů.

Graf č. 1 – Zastoupení základních slov podle taxonomie

Z grafu vyplývá, že nejčetnější zastoupení v rámci biologických tříd mají savci, a to 35 %. Následuje skupina ostatní s 22 %, která zahrnuje nadřazené výrazy jako *animal* (zvíře), *bestia* (zvíře, bestie), *selma* (*fiera*), obecné výrazy jako *gusano* (červ) či *gusanillo* (červík) a názvy částí zvířat. V těsném závěsu se nacházejí ptáci čítající 20 % základních slov a zbytek je prakticky zanedbatelný. Mezi měkkýše jsem zařadila tři třídy, a to mlže, plže a hlavonožce, a to z ekonomických důvodů.

Tento výsledek se shoduje i s daty, která popisují zastoupení jednotlivých zooapelativ ve zkoumaných idiomech, totiž že nejčastěji se v nich objevují zvířata blízká člověku, savci a ptáci.

V grafu byl pro snadnější orientaci počet základních slov zaokrouhlen na z 98 na 100. Čísla se tak liší pouze v řádu desetin procent a na výsledný přehled nemá tato změna žádný vliv.

9.6 Frazémy a idiomy jednotlivých variant španělštiny

Ve slovníku jsou zahrnuty idiomy obsahující název zvířat či jejich částí, které jsem našla ve zmíněných čtyřech zdrojích.

Velikost a členitost území, na němž se hovoří španělsky, daly samozřejmě vzniknout i nejrůznějším variacím a typům idiomů. Některé idiomy nalezneme jak ve Španělsku, tak v Hispánské Americe, jiné se vyskytují pouze na území jednoho státu. Tento fakt je

v diplomové práci samozřejmě brán v potaz, nicméně neboť cílem této práce nebylo zmapovat výskyt a použití španělských idiomů na území států Hispánské Ameriky, nýbrž podat ucelený přehled a vytvořit slovník všech idiomů španělsky hovořících zemí, ve slovníku jsou místní varianty zohledňovány pouze okrajově.

Poznámku, že se u konkrétního idiomu jedná o variantu americké španělštiny, jsem z použitých zdrojů našla pouze ve slovníku DRAE. Každý takový případ je tudíž i v mém korpusu patřičně označen. Nalezneme zde tedy buď zkratku, nebo u kratších názvů států celé slovo, zvýrazněné kurzívou a umístěné ve druhém sloupci před španělským překladem.

Následující tabulka popisuje výskyt idiomů ve variantách amerických španělštin jednotlivých států Hispánské Ameriky. Státy jsou řazeny abecedně dle svého originálního španělského názvu, následuje výraz kurzívou, který je vždy uveden ve slovníku u příslušného idiomu, tabulka dále obsahuje počet idiomů v daném jazyce a pořadí, na kterém se daný stát „umístil“.

Tabulka č. 3 – Počet užití zvířecích idiomů na území Hispánské Ameriky

Název státu	Název ve slovníku	Počet idiomů	Pořadí jednotlivých variant
Argentina	<i>Arg.</i>	7	3.
Bolivia	<i>Bol.</i>	1	9.
Colombia	<i>Col.</i>	4	6.
Costa Rica	<i>C. Rica.</i>	6	4.
Cuba	<i>Cuba.</i>	8	2.
Chile	<i>Chile.</i>	2	8.
El Salvador	<i>El Salv.</i>	5	5.
Guatemala	<i>Guat.</i>	3	7.
Honduras	<i>Hond.</i>	1	9.
México	<i>Méx.</i>	9	1.
Nicaragua	<i>Nic.</i>	2	8.
Paraguay	<i>Par.</i>	1	9.
Perú	<i>Perú.</i>	5	5.
Puerto Rico	<i>P. Rico.</i>	1	9.
Uruguay	<i>Ur.</i>	7	3.
Venezuela	<i>Ven.</i>	1	9.

Jak můžeme vidět, největší zastoupení z daných zemí mají mexické varianty, následované Kubou a Argentinou. Jak jsem již zmínila, jelikož je tento přehled spíše orientační, není nutné z těchto dat vyvozovat jakékoliv striktní závěry. Tabulka nám slouží spíše k dokreslení dané jazykové situace.

10. Porovnání českých a španělských idiomů obsahujících název zvířete

10.1 Srovnání s českým frazeologickým slovníkem

Dalším z cílů této práce bylo porovnat zastoupení zooapelativ a částí zvířat v českém a španělském jazyce. Data potřebná k popsání situace v češtině jsem čerpala z knihy Evy Mrhačové (1999). Tato autorka vycházela pouze z názvů zvířat, nezařadila do svého zkoumání části jejich těl; i já do srovnání zahrnuji pouze zooapelativa. Ve slovníku českých idiomů figuruje 252 zvířecích výrazů, mezi nimi rodová jména, deminutiva, názvy mláďat, stylistické nebo oblastní varianty rodových jmen, synonyma, slova obecně nadřazená i některé mytologické názvy zvířat. Je zřejmé, že co se týče rozsahu, tyto slovníky se nemůžou rovnat, a proto i výsledná pozorování je nutno brát s rezervou. Tabulka a z ní vyvozené závěry slouží spíše k dokreslení situace v obou jazycích, než k jejich přímému srovnání.

Následující tabulka obsahuje pořadí a počet frazeologických jednotek obsahujících konkrétní název zvířete při srovnání češtiny a španělštiny. Výrazů je celkem 15, v závorkách je uveden počet, v kolika idiomech se dané slovo vyskytovalo.

Tabulka č. 4 – Porovnání pořadí českých a španělských zooapelativ v idiomech

Pořadí	Zooapelativum španělské	Český překlad	Zooapelativum české
1.	perro (25)	pes	pes (75)
2.	gato (20)	kocour / kočka	kůň (36)
3.	mosca (16)	moucha	kočka (31)
4.	gallo (16)	kohout	prase (27)
5.	pájaro (14)	pták	vůl (25)
6.	burro (12)	osel	kráva (24)
7.	caballo (12)	kůň	opice (21)
8.	toro (12)	býk	koza (20)
9.	lobo (11)	vlk	ryba (20)
10.	mono (9)	opice	moucha (19)
11.	liebre (8)	zajíc	had (17)
12.	vaca (8)	kráva	myš (16)
13.	buey (7)	vůl	pták (16)
14.	mona (7)	opice	zajíc (16)
15.	rata (7)	krysa	kocour (15)

Ze srovnání vidíme, že v obou jazycích se na prvním místě umístil *pes*. V češtině je jeho výhra zcela jasná, ve španělštině se v těsném závěsu nachází *kocour / kočka*. Tento výraz je uveden s lomítkem, neboť ve španělštině se v generickém užití užívá mužský rod *gato*, zatímco v češtině je tomu naopak – *kočka* obsadila třetí místo a *kocour* až patnácté. Zvláštním případem jsou i dvě španělská vyjádření pro *opici* – *mono / mona*, španělština rody důsledně rozděluje, čeština používá v generickém významu ženského rodu.

Je zajímavé, že v první patnáctce se nacházejí v obou jazycích více méně stejná zvířata. Zastoupena jsou ta, která byla člověku historicky nejbliže: *pes*, *kočka*, *kůň*, a dále hospodářská zvířata zajišťující lidem obživu: *kráva*, *vůl*, *býk*, *prase*, *koza*, *osel*.

Český slovník se od španělského liší absencí slov *gallo* (*kohout*), *burro* (*osel*), *toro* (*býk*) a *lobo* (*vlk*) a naopak španělský neobsahuje výrazy *prase*, *koza*, *ryba* a *had*. Slova *rata* (*krysa*) a *myš* je možno pro jejich značnou podobnost zaměnit, navíc jména *rata* se užívá i pro myšičku.

Díky tomuto srovnání se potvrdil prvotní předpoklad, že díky společnému historicko-kulturnímu a společenskému vývoji užívají oba jazyky idiomy s prakticky totožnými zooapelativy.

10.2 Ekvivalence

Jedním z hlavních zájmů mé diplomové práce bylo zjistit míru ekvivalence, která vládne mezi českými a španělskými idiomy obsahujícími v sobě název zvířat či části jejich těl.

Předpokládala jsem, že v obou jazycích najdeme některé shodné frazémy, neboť se domnívám, že myšlení a reflektování reality bude u obou národů podobné. Tak si například čeští i španělští mluvčí všimli, že *pes*, který se cítí poraženě a zahanbeně, stáhne ocas mezi nohy, že každý *osel* je tvrdohlavý nebo že *pracovníci* jsou *mravenci* všude na *zeměkouli*.

Jevilo se jako pravděpodobné, že frazémy v obou jazycích budou zohledňovat výskyt takových zvířat, která se na území jednotlivých států nacházejí. Potvrdilo se například, že španělština disponuje větším množstvím idiomů majících v názvu *rybu* či *mořského živočicha*.

Při vytváření korpusu idiomů jsem postupovala tak, že jsem nejdříve vytvořila seznam španělských idiomů a k nim jsem následně doplnila české ekvivalenty. Předně jsem hledala české výrazy, které obsahují zooapelativum či část těla. Bylo překvapivé, že pro množství

španělských výrazů se mi nepodařilo najít žádný český protějšek, v takovém případě jsou v tabulce uvedeny stručné definice nebo český idiom, který se alespoň blíží tomu španělskému.

Při hledání adekvátních českých protějšků jsem vycházela z vlastní slovní zásoby, ovšem v mnoha případech jsem musela odpovědi hledat buď u dalších českých rodilých mluvčích, ve slovnících zabývajících se frazeologií, např. *Slovníky české frazeologie a idiomatiky* (2009), na internetových stránkách, či v knize Evy Mrhačové (1999).

Při psaní této kapitoly jsem použila článek profesora Simóna Josého Suáreze Cuadrose (2005), který se zabývá porovnáním zooapelativ ve španělských a ukrajinských idiomech. Cuadros zde hovoří o několika typech ekvivalence mezi španělštinou a ukrajinštinou. Domnívám se tedy, že tato kritéria mohou být aplikována i na češtinu.

Cuadrosovo rozdělení se nicméně nezdá jako dostatečné, a proto jsem při definování stupňů ekvivalence přihlédla k práci studentky Univerzity Karlovy Anny Veverkové (2012), v níž jsou ke Cuadrosově škále přidány ještě dva stupně.

Absolutní ekvivalence

Absolutní ekvivalencí rozumíme takové dvě frazeologické jednotky, jejichž komponenty jsou začleněny na stejném místě, obsahují stejná zooapelativa, slovesa, substantiva, adjektiva, což znamená, že se zcela shodují jak významově, tak formálně.

Ačkoliv na první pohled by se mohlo zdát, že těchto případů najdeme při porovnávání češtiny a španělštiny značné množství, opak je pravdou. Pouze omezený počet idiomů je opravdu absolutně ekvivalentní (Cuadros, 2005, s. 1060). Patří mezi ně například *acostarse con las gallinas – chodit spát se slepicemi*, *ponerle cuernos a alguien – nasadit někomu parohy*, *tener memoria de elefante – mít sloní paměť*.

Idiomy spadající do této kategorie jsem ve své tabulce označila číslem 1.

Částečná ekvivalence

Zatímco u absolutní ekvivalence jsme hovořili o naprosté významové i formální shodě frazeologických jednotek, částečná ekvivalence vykazuje pouze shodu významovou. Syntax i komponenty jednotlivých idiomů jsou již částečně pozměněny. Nicméně zooapelativum je stále stejné (Cuadros, 2005, s. 1061).

Ve svém slovníku uvádím mimo jiné tyto případy: *matar la gallina de los huevos de oro – zabít slepici, která snáší zlatá vejce* („zabít slepici zlatých vajec“), *no cantar bien dos gallos en un gallinero – dva kohouti na jednom smetišti* („dva kohouti špatně zpívají v jednom

kurníku“), *andar / estar como el perro y el gato – jsou na sebe jako pes a kočka* („být jako pes a kočka“). Frazeologické jednotky vykazující částečnou ekvivalenci nesou ve slovníku číslo 2.

Analogické frazeologické jednotky

Dle Cuadrose (2005, s. 1061) se jedná o případy, v nichž idiomy obou jazyků mají stejný význam, avšak skladba a jednotlivé komponenty se liší. To znamená, že obsahují různá zooapelativa, popř. jiné části těla.

Kritéria pro zařazení určitého výrazu do této skupiny nejsou úplně zřejmá. Přistoupila jsem tedy k následujícímu řešení: o analogii se jedná v takových případech, kdy se v idiomu vyskytují rozdílná zvířata nebo části těla, anebo pokud španělská verze obsahuje zvíře a český ekvivalent název části těla či naopak. Hovoříme pak o idiomech typu *haber gato encerrado – být zakopaný pes* („být zavřená kočka“), *tener una merluza – mít opici* („mít štiku“), *cada oveja con su pareja – vrána k vráně sedá* („každá ovce se svým druhem“), *ahuecar el ala – vzít nohy na ramena* („roztáhnout křídla“), *no pegar ni con cola – každý pes jiná ves* („nezapadat ani s ocasem“). Analogii v mé práci označuje číslo 3.

Sémantická ekvivalence

Cuadrosovo rozdělení dostatečně nereflektuje fakt, že jsem si při tvoření slovníku a hledání odpovídajících idiomů v českém jazyce všimla, že španělština obsahuje velké množství výrazů, pro něž v češtině existuje běžně užívaný odpovídající idiom, bohužel však zooapelativum zde nahrazuje jiný výraz. Termín sémantická ekvivalence proto přejímám od Veverkové (2012, s. 63-64). Tuto ekvivalenci Veverková definuje jako skutečnost, kdy v češtině existuje odpovídající idiom ke španělskému protějšku, avšak neobsahuje žádné zooapelativum a ani část těla. Každý takový případ je ve slovníku označen číslem 4a.

Jedná se o případy *quedarse como un pajarito – odejít v pokoji* („zůstat jako ptáček“), *meter la pezuña en algo – udělat botu* („strčit do něčeho kopyto“), *ser sapo de otro pozo – být z jiného těsta* („být žába z jiné studny“).

Neekvivalentní frazeologické jednotky

Neekvivalence či žádná ekvivalence je pojem, kterým Cuadros (2005, s. 1061) označuje skutečnost, že pro zvířecí idiom v jednom jazyce neexistuje odpovídající idiom v jazyce porovnaném. V Cuadrosově díle se jedná o nejpočetnější skupinu idiomů, v méj diplomové práci nikoliv, neboť velké množství výrazů, které by podle tohoto autora patřily do

této skupiny, jsem já zařadila mezi jednotky vykazující sémantickou ekvivalenci. Případy, kdy se ke španělskému idiomu nepodařilo nalézt žádný český ekvivalent (ať už obsahující název zvířete, či alespoň idiom), jsou v tabulce označeny jako 4b. Na místě, kde by se měla nacházet česká verze, je tak pouze krátký překlad a definice idiomu.

Amigos falsos

Veverková (2012, s. 64) hovoří ještě o dalším typu ekvivalence idiomů, a to o tzv. pseudoekvivalenci či „falsos amigos“. Charakterizuje ji jako

„výrazy, které v obou jazycích obsahují stejné zooapelativum a mají shodnou strukturu i komponenty, ale jejich význam se liší. Jsou to ‚falsos amigos‘, zrádná slova, přesněji řečeno zrádná slovní spojení (např. *grande animal*, portugalsky ve významu ‚neotesaný, hloupý člověk‘; v češtině tomuto výrazu formálně odpovídá idiom *velké zvíře*, který ale znamená ‚vlivný, bohatý člověk‘).“ (Veverková, 2012, s. 64)

Tito „falešní přátelé“ jsou v tabulce označeni číslem 5.

Tabulka č. 5 – Označení míry ekvivalence frazeologických jednotek ve slovníku

Typ ekvivalence	Označení ve slovníku
absolutní ekvivalence	1
částečná ekvivalence	2
analogie	3
sémantická ekvivalence	4a
žádná ekvivalence	4b
falsos amigos	5

Další tabulka obsahuje četnost jednotlivých typů ekvivalence a jejich procentuální zastoupení v rámci celého slovníku. Výrazy, které obsahují více zooapelativ, a proto se ve slovníku vyskytují několikrát, byly do výsledného zkoumání započteny pouze jednou, naopak ty idiomy, které mají několik významů, byly brány jako samostatná položka.

Tabulka č. 6 – Četnost konkrétních typů ekvivalence

Typ ekvivalence	Počet výskytů	Procentuální zastoupení
absolutní ekvivalence	65	13 %
částečná ekvivalence	45	9 %
analogie	131	26 %
sémantická ekvivalence	190	38 %
žádná ekvivalence	74	13,5 %
falsos amigos	2	0,5 %

Z tabulky je zřejmé, že nejčastějším typem ekvivalence je sémantická ekvivalence, tj. skutečnost, že pro španělské idiomy obsahující název zvířete či části jeho těla existuje v češtině idiom, který se však skládá z jiných komponentů, nemá stejnou formu a neobsahuje žádné zooapelativum, resp. část těla.

Na druhém místě se nachází analogie se 131 výskyty. Španělských idiomů, k nimž se nepodařilo nalézt žádný ekvivalent, není v konečném měřítku takové množství. Pokud sečteme první a druhý typ ekvivalence, skupiny, které jsou si velmi podobné a do značné míry zaměnitelné, zjistíme, že dohromady obsahují více idiomů, než právě ona nulová ekvivalence.

Tento fakt tedy dokládá předpoklad, že podobnosti v obou jazycích nakonec zvítězily nad rozdílnostmi a že ačkoliv užití zvířat se v mnohých idiomech liší, pro většinu z nich oba jazyky nějaký idiom používají.

10.3 Mezijazykové srovnání pomocí korpusů

V této práci jsem se také pokusila zjistit frekvenci zkoumaných španělských idiomů a jejich českých protějšků pomocí paralelního korpusu. Vzhledem ke značnému rozsahu vytvořeného slovníku nebylo možné zahrnout do výzkumu všechny výrazy, a proto jsem se rozhodla věnovat pozornost pouze takovým idiomům, které mají podle zdrojových slovníků minimálně dva významy. Zajímalo mě, který z významů se v českých překladech objevuje častěji, jakým způsobem jsou dané idiomy přeloženy, zda se shodují s mým slovníkem, nebo jestli je čeština překládá úplně jinak.

Zjištěná data pochází z paralelního korpusu InterCorp¹⁰. Vzhledem k tomu, že tento korpus není příliš rozsáhlý, minimálně polovina ze zkoumaných idiomů se v něm bohužel

¹⁰ Dostupný na webových stránkách <https://ucnk.ff.cuni.cz/intercorp/>.

nevyskytovala. Uvádím tedy pouze několik výrazů, které jsem našla. Vytvořený přehled obsahuje španělský idiom, oba české překlady a soupis významů, které tyto idiomy mají v korpusu. Přehled uvádí i několik paradigmatických verzí idiomů, ty jsou zvýrazněny kurzívou a uvedeny vedle jednotlivých významů.

caballo de batalla – A. (být v něčem) jednička / B. kámen úrazu

1. něčí starost
2. předmět sporu
3. křížení mečů
4. bitevní pole
5. oblíbený námět / téma (sporu aj.)
6. koníček / záliba

irse al cuerno – A. jít ke dnu / B. jít k čertu

1. jít do háje
2. jít se vycpat
3. vzít někoho čert
4. aby to čert spral!
5. *andar* ~ jít se bodnout

hacer el ganso – A. dělat ze sebe osla / B. dělat koniny

1. vyvádět
2. dělat ze sebe tajtrlíka

llevarse el gato al agua – A. zvítězit v diskuzi / B. překonat překážku

1. mít / získat navrch
2. dosáhnout svého
3. zhostit se nesnadného úkolu

cada mochuelo a su olivo – A. čas jít na kutě / B. ševče, drž se svého kopyta

1. starat se o své
2. ~ *en su olivo* každá sova na své olivě

a pelo – A. prostovlasý / B. bez sedla

1. bez sedla
2. vhod
3. jen tak
4. na pospas

tirarse de los pelos – A. *sypat si popel na hlavu* / B. *vyskočit z kůže (vzteky)*

1. rvát / trhat si vlasy (lítostí)
2. vytáhnout za vlasy (doslovný význam)

Jak již bylo řečeno, pokus o mezijazykové srovnání pomocí paralelního korpusu InterCorp naráží na nedostatečný rozsah této databáze, a proto nebylo možné předložit ucelenější obrázek o situaci v obou jazycích zvoleným způsobem.

I přes tuto komplikaci však bylo možné z provedeného zkoumání odvodit některé závěry. Ačkoliv zdrojové slovníky uvádějí u daných idiomů více významů, texty v korpusu této skutečnosti ne vždy odpovídaly. Například výraz *caballo de batalla* se ve významu (*být v něčem*) *jednička* neobjevil ani jednou, naopak se vyskytl nový význam, a to „koníček“, „záliba“. Stejná situace nastala i u idiomu *irse al cuerno*, který se v korpusu objevil pouze ve spojení s *jít k čertu*.

Zbylé výrazy více méně odpovídají významům nalezeným ve zdrojových slovnících, samozřejmě se vyskytují i takové případy, kdy se zkoumaná spojení užívají v doslovných významech, např. *tirarse de los pelos* překládané jako *vytáhnout za vlasy*.

Díky paralelnímu korpusu jsem také objevila několik paradigmatických verzí daného idiomu, které zdrojové slovníky neuváděly. Jedná se o výrazy *andar al cuerno*, překládané jako *jít se bodnout*, a *cada mochuelo en su olivo*, kde je však změna předložky *a* na *en* prakticky zanedbatelná.

11. Etymologie

Zjistit původ většiny idiomů je složité. Množství z nich vzniklo pouze na základě pozorování vzhledu či chování zvířat. Jiné však odráží historický a kulturní vývoj konkrétního národa, nejrůznější tradice, pověsti a příhody, které časem zobecněly a daly vzniknout ustáleným frazeologickým jednotkám. Následující kapitola obsahuje přehled idiomů a jejich pravděpodobný původ, tak jak ho uvádí kniha *Hablar por los codos* (2004).

- *A caballo regalado, no le mires el diente.* – *Darovanému koni na zuby nehleď.* – Bylo zvykem, že obchodníci kontrolovali dobytku chrup, aby zjistili, jak je starý a zda nemá nějakou nemoc, dříve než jej koupili.
- *A cada cerdo le llega su San Martín.* – *Na každé prase se někde vaří voda.* – Idiom odkazuje na svátek svatého Martina 11. listopadu, kdy se pořádají zabijačky.
- *Acostarse con las gallinas.* – *Jít spát se slepicemi.* – Na statcích se slepice zavírají velice brzy do kurníků, aby se zajistilo, že snesou vejce.
- *Arrimar el ascua a su sardina.* – *Přihřívát si polívčičku.* – Věta nejspíš pochází z Andalusie, kde pracovníci na statcích dostávali místo mzdy sardinky. A protože potřebovali oheň, na němž by mohli sardinky upéct, hádali se o místo u uhlíků.
- *Atar los perros con longanizas.* – *Pozlacená uzda nedělá lepšího koně.* – Zdá se, že věta pochází z oblasti blízko Salamanky, kde na konci 19. století žil majitel výrobní uzeniny, don Constantino Rico. Jednoho dne napadlo jednu z Ricových zaměstnankyň uvázat místnímu psíkovi kolem krku věnec z klobás. Když to uviděl syn jiné z pracovnic, vydal se do města rozšířit zprávu, že v domě dona Constantina uvazují psům kolem krku uzeniny. Tak se rozšířila fáma o jeho bohatství.
- *Cargarle el mochuelo.* – *Nést těžší břemeno.* – Zdá se, že tento frazém pochází z lidové vyprávěčky, v níž se hovoří o galicijském vojákovi a chlapci z Andalusie, kteří jednoho večera zavítali do hostince a objednali si večeři. Bylo jim řečeno, že mají pouze jednu koroptev a sýčka, ovšem ten není k jídlu. Chlapec odvětil, ať jim přinesou obojí, že se spolu rozdělí, a řekl vojákovi: „Vyber si, buď sníš sýčka a já si dám koroptev, nebo já sním koroptev a ty si dáš sýčka.“ Voják mu odevzdaně odpověděl: „Nevím, ale mám pocit, že na mě stejně připadne sýček.“
- *Cortar el bacalao.* – *Být u kormidla.* – V minulosti se sušená treska v rybárnách krájela ostře nabroušeným speciálním nožem, a to vyžadovalo značnou sílu a zručnost. Tuto práci tedy mohla vykonávat pouze vybraná a pověřená osoba.

- *Dar gato por liebre.* – *Koupit zajíce v pytli.* – Dříve bylo běžné, že se místo králíčího či zaječího masa prodávalo kočičí, protože ani ten největší znalec nebyl schopný poznat rozdíl.
- *Derramar / llorar lágrimas de cocodrilo.* – *Ronit krokodýlí slzy.* – Když jsou krokodýli na souši, jejich oči se orosí, takže vypadají, že pláčou. Velmi často se na souš vydávají lovit, a tak se zdá, že pláčou, zatímco žerou své oběti.
- *Echar margaritas / perlas a los cerdos.* – *Házet perly sviním.* – Tento idiom pochází z Bible. Podle Matouše tuto větu pronesl Ježíš Kristus, ovšem místo *margaritas* (kopretiny) použil slovo *perly*. Při překladu do řečtiny Matouš použil výraz *margaritas* místo *perly*.
- *Echar sapos y culebras.* – *Dštít oheň a síru.* – Tato věta pochází pravděpodobně z náboženské ikonografie. Konkrétně se jedná o tzv. marginálie, malá vyobrazení plazů či jiných zvířat, která se malovala na okraje rukopisů a představovala rouhání.
- *Época / tiempos de las vacas gordas / flacas.* – *Období bohatství / nedostatku.* – Jeden faraón prý viděl ve snu sedm tlustých krav, které byly snědeny sedmi hubenými kravami. Když se faraón vzbudil, zavolal své věštce, aby mu jeho sen vyložili, ovšem nikdo z nich toho nebyl schopen. Proto dal faraón poslat pro žida Josefa. Ten mu sdělil, že sedm tlustých krav znamená sedm let hojnosti, ale sedm hubených přinese zemi stejný počet let utrpení a bídy.
- *Haber gato encerrado.* – *Být zakopaný pes.* – Podle DRAE slovo „gato“ znamená kromě zvířete i tašku, v níž se nosí peníze. V 16. a 17. století se tyto váčky vyráběly z kočičí srsti. Zlodějům se v té době taktéž přezdívalo „gatos“, právě pro jejich zálibu v kradení těchto váčků.
- *Levantar la liebre.* – *Odhalit tajemství.* – Tento idiom odpovídá svému doslovnému překladu. Objevit tajemství je totéž, co dělá lovecký pes, když vystopuje zajíce.
- *Llevarse el gato al agua.* – *Zvítězit v diskuzi. / Překonat překážku.* – Idiom pochází ze staré hry, v níž dvě skupiny natáhly provaz nad kaluží, a každá chytila jeden konec provazu. Oba týmy tahaly ze všech sil a ten, kterému se podařilo strhnout protivníky na zem (*a gatas* – na všechny čtyři) a dotáhnout je do vody, zvítězil.
- *Los mismos perros con distintos collares.* – *Z bláta do louže.* – V jednom z románů španělského spisovatele Benita Péreze Galdóse se dočteme, že v roce 1821 došlo ke změně vlády, avšak lidé se domnívali, že stávající vláda bude stejná, jako ta předchozí.

- *Matar el gusanillo.* – *Vypálit červa.* – Tento frazém pravděpodobně pochází z Francie. Lidová pověra praví, že v lidském žaludku žijí červi a žížaly, kteří dostanou v době oběda hlad. Po ránu se proto pije pálenka, aby se zabili, nebo alespoň uspali.
- *Matar la gallina de los huevos de oro.* – *Zabít slepici, která snáší zlatá vejce.* – Ezopova bajka vypráví o venkovanovi, jehož slepice snášela místo obyčejných vajec zlatá. Chamtivý vesničan slepici zabil, protože si myslel, že v ní najde spoustu zlata, ale nenašel nic.
- *Oler a cuerno quemado.* – *Něco tady smrdí.* – Je možné, že se jedná o pozůstatek z dob inkvizice. Lidé podezřelí ze závažných činů, u nichž ještě ani nebyla prokázána vina, byli prý cítit po spálených rozích, a tak museli shořet na hranici. Rohy totiž symbolizovaly spojení s ďáblem a čarodějnictvím.
- *Pagar el pato.* – *Slíznout to za někoho.* – Idiom pochází z 15. století, kdy začalo pronásledování židů ve Španělsku. Dohoda židů s bohem je zapsána v knize s názvem Tóra. Ovšem nevědomí křesťané se domnívali, že židé mají jakýsi pakt (španělsky pacto, tehdy vyslovované a psané jako pato – kachna) a že oslavují krávu (tora – samice od býka – toro). Proto jim hrozilo, že budou muset zaplatit kachnu jakožto potrestání za dohodu s krávou.

12. Jednoslovná pojmenování s přeneseným významem

Jak jsem již uvedla, do výsledného slovníku jsem nezařadila jednoslovná přenesená pojmenování, neboť jsem vycházela z definice Františka Čermáka (2007, s. 25), dle níž jsou frazémem a idiomem myšleny výrazy obsahující nejméně dva komponenty.

V následující tabulce uvádím přehled zvířat, kterými můžeme pojmenovávat lidi a jejich vlastnosti. Běžně se jich užívá se slovesy *ser* a *estar* (ve významu „být“) a neurčitými členy *un / una*.

Všechny výrazy pocházejí ze slovníku DRAE. V prvním sloupci se nachází španělský jednoslovný výraz, následuje definice, převzatá z DRAE, český výraz a překlad španělské definice. Tabulka obsahuje též výrazy užívané mluvčími na území Hispánské Ameriky, zkratky zvýrazněné kurzívou odkazují k jednotlivým zemím, viz část nazvaná „Frazémy a idiomy jednotlivých variant španělštiny“.

Z tabulky vyplývá, že z velké části reprezentují zooapelativa nějakou negativní vlastnost, jedná se především o hloupost, hrubost, omezenost, krutost, zlomyslnost aj. Hovoříme o slovech jako *asno* (*osel*), *atún* (*tuňák*), *bestia* (*bestie*), *buey* (*vůl*), *burro* (*osel*).

Ovšem nalezneme zde i početnou skupinu zvířat, která symbolizují chytrost, inteligenci, sílu, schopnosti apod., např. *animal* (*zvíře*), *caballo* (*kůň*), *gato* (*kocour*), *zorro* (*lišák*).

Za zmínku stojí i množství zooapelativ znamenajících prostitutka – *cuero* (*kůže*), *perra* (*fena*), *zorra* (*liška*); a homosexuál – *ganso* (*husa*), *mula* (*mula*), *pájaro* (*pták*), *pato* (*kachna*). Často se jedná o výrazy používané na území Hispánské Ameriky.

Zajímavé je také srovnání situace v češtině a španělštině. Většina jednoslovných pojmenování přenáší význam v obou jazycích stejně, např. *osel* značí osobu tupou a omezenou, chameleonem zveme člověka, který se rychle přizpůsobí jakékoliv situaci, krysa evokuje osobu podlou a zlou, lišák zase člověka prohnáného a vychytralého.

Ovšem několik slov bychom mohli zařadit mezi „falsos amigos“, tedy slova, která znamenají v každém jazyce něco jiného a především studentům cizího jazyka se pak pletou. Hovoříme o výrazech *carnero* (*beran*), *chivo* (*kozel*), *gallina* (*slepice*), *liebre* (*zajíc*) atd. A zcela unikátní je zooapelativum *camello* (*velbloud*), popisující dealera drog, které je v češtině podobné slovu *kamelot* – prodavač novin.

Tabulka č. 7 – Seznam jednoslovných pojmenování s přeneseným významem

Španělský výraz	Španělská definice	Český výraz	Český překlad definice
<i>animal</i>	persona que destaca extraordinariamente por su saber, inteligencia, fuerza o corpulencia	zvíře	člověk, který vyniká svými znalostmi, inteligencí, silou či robustností
<i>asno</i>	persona ruda y de muy poco entendimiento	osel	hrubý a hloupý člověk
<i>atún</i>	hombre ignorante y rudo	tuňák	hrubý a omezený člověk
<i>basilisco</i>	persona furiosa	bazilišek	rozčilený člověk
<i>bestia</i>	persona ruda e ignorante	bestie	hrubý a omezený člověk
<i>bicho</i>	persona aviesa, de malas intenciones	brouk	zlomyslný člověk se zlými úmysly
<i>buey</i>	<i>Guat., Méx., Nic.</i> persona tonta	vůl	hloupý člověk
<i>burro</i>	hombre o niño bruto o incivil	osel	nevychovaný a tupý člověk
<i>caballo</i>	<i>Cuba.</i> persona que posee amplios conocimientos o habilidades para hacer algo	kůň	člověk, který má rozsáhlé znalosti nebo schopnosti něco dělat
<i>camaleón</i>	persona que tiene habilidad para cambiar de actitud, adaptando en cada caso la más ventajosa	chameleon	člověk, který má schopnost měnit chování, tak aby se mu to vždy vyplatilo
<i>camello</i>	persona que vende	velbloud	člověk, který prodává

	drogas tóxicas al por menor		drogy za maloobchodní cenu
<i>carnero</i>	<i>Chile, Cuba, Perú.</i> persona que no tiene voluntad ni iniciativa propia	beran	člověk, který nemá vlastní vůli a není iniciativní
<i>cola</i>	<i>El Salv.</i> persona que anda siguiendo o acompañando a otras personas	ocas	člověk, který následuje jiné osoby
<i>cola</i>	hombre que está en último lugar en una competición	ocas	člověk, který se umístí na posledním místě v soutěži
<i>cordero</i>	hombre manso, dócil y humilde	jehně	mírný, poslušný a pokorný člověk
<i>cotorra</i>	persona habladora	papoušek	upovídaný člověk
<i>cuero</i>	A. <i>Ec. y R. Dom.</i> mujer prostituta B. <i>Hond. y Méx.</i> mujer guapa y atractiva	kůže	A. prostitutka B. krásná a atraktivní žena
<i>chivo</i>	<i>Nic.</i> hombre que convive con una prostituta y se beneficia de sus ganancias	kozel	muž, který žije s prostitutkou a má zisk z jejích výdělků
<i>fiera</i>	persona cruel	šelma	krutá osoba
<i>gallina</i>	hombre cobarde	slepice	zbabělý muž
<i>gallo</i>	A. <i>cuba</i> hombre adulto B. hombre fuerte, valiente C. hombre que	kohout	A. dospělý muž B. silný a statečný muž C. muž, který vše řídí.

	manda todo		
<i>ganso</i>	A. hombre tardo, perezoso y descuidado B. hombre malcriado, torpe, incapaz C. hombre patoso, que presume de chistoso, y no lo es D. <i>Cuba.</i> hombre homosexual E. <i>Ec.</i> persona codiciosa	husa	A. těžkopádný, líný a zanedbaný člověk B. nevychovaný, tupý a neschopný člověk C. protivný člověk, který ze sebe dělá vtipálka D. homosexuál E. hamizný člověk
<i>gato</i>	hombre sagaz y astuto	kocour	bystrý a chytrý člověk
<i>gorila</i>	<i>El Salv.</i> militar	gorila	voják
<i>gusano</i>	persona despreciable y vil	červ	hanebný a zavrženíhodný člověk
<i>liebre</i>	hombre tímido y cobarde	zajíc	bojácny a zbabělý člověk
<i>mona</i>	persona que imita a otras	opice	osoba, která napodobuje druhé
<i>mosca</i>	persona molesta	moucha	otravná osoba
<i>mosquito</i>	hombre que acude frecuentemente a la taberna	komár	muž, jenž chodí často do hospody
<i>mula</i>	<i>Cuba.</i> homosexual	mula	homosexuál
<i>mulo</i>	persona fuerte	mula	silný člověk
<i>pájaro</i>	A. hombre astuto que suele suscitar recelos. B. <i>C. Rica y Cuba.</i>	pták	A. chytrý člověk, který vyvolává podezření

	homosexual		B. homosexuál
<i>pato</i>	A. persona sosa, sin gracia, patosa B. <i>Nic. y Ven.</i> hombre afeminado	kachna	A. nudný, nezábavný člověk B. zženštilý muž / homosexuál
<i>pavo</i>	A. hombre soso o incauto B. <i>Ec.</i> persona que entra en un espectáculo público sin pagar	krocan	A. nudný a naivní člověk B. osoba, která vstoupí bez placení
<i>perra</i>	prostituta	fena	prostitutka
<i>perro</i>	persona despreciable	pes	zavrženíhodný člověk
<i>rabo</i>	<i>C. Rica.</i> persona que gusta de andar siguiendo a otras	ocas	člověk, který rád následuje druhé
<i>rata</i>	A. persona despreciable B. persona tacaña	krysa	A. zavrženíhodný člověk B. lakomý člověk
<i>sapo</i>	A. <i>Cuba.</i> persona que importuna con su presencia a una pareja de enamorados B. <i>El Salv., Guat., Hond., Méx.</i> persona de baja estatura C. persona con torpeza física D. <i>Ec. y Perú.</i> persona despierta, vivaz y astuta	žába	A. člověk, který ruší svou přítomností zamilované B. osoba malého vzrůstu C. neohrabaný člověk D. živý, čilý a mazaný člověk

<i>tigre</i>	persona cruel y sanguinaria	tygr	krutý a krvežíznivý člověk
<i>topo</i>	A. persona que, infiltrada en una organización, actúa al servicio de otras B. persona de cortos alcances que en todo yerra o se equivoca	krtek	A. člověk, který se infiltruje do jedné organizace, ale ve skutečnosti pracuje pro jinou B. člověk, který není příliš chytrý a ve všem chybuje
<i>toro</i>	hombre muy robusto y fuerte	býk	robustní a silný muž
<i>víbora</i>	persona con malas intenciones	zmije	člověk se zlými úmysly
<i>zorra</i>	A. prostituta B. persona astuta y solapada	liška	A. prostitutka B. lstivá a zlomyslná osoba
<i>zorro</i>	hombre muy taimado y astuto	lišák	chytrý a lstivý člověk

13. Závěr

Tato diplomová práce si kladla za cíl porovnat španělské a české frazémy a idiomy obsahující v sobě názvy zvířat a části jejich těl. Situace v obou jazycích byla demonstrována na vytvořeném slovníku obsahujícím více než 500 idiomů, který sloužil jako stěžejní podklad pro praktickou část práce.

Tento slovník byl vytvořen z výrazů nacházejících se ve čtyřech různých zdrojích, třech španělských a jednom českém. Každý výraz byl doplněn českým ekvivalentem, který byl nalezen ve frazeologických slovnících či na webových stránkách. V případech, kdy se nepodařilo nalézt odpovídající český idiom, byla česká definice vytvořena na základě definice španělské. Podle předem určených kritérií byly dané idiomy rozděleny podle typu ekvivalence, kterou vykazovaly.

Teoretická část práce se zabývala vymezením pojmů zkoumaných frazeologií a idiomatikou. Ačkoliv původním záměrem bylo mimo jiné nalézt korespondence mezi českými a španělskými termíny označujícími tyto jednotky, ukázalo se, že nejednotnost a nepřehlednost především španělské terminologie prakticky znemožnila jakékoliv účelné porovnání.

Frazémy a idiomy byly nazírány z různých hledisek. Hlavní centrum zájmu se soustředilo na ekvivalenci španělských a českých výrazů. Největší počet z nich vykazoval tzv. sémantickou ekvivalenci, tedy fakt, že pro španělský idiom obsahující název zvířete nebo jeho části existuje v češtině jiný idiom, ve kterém se ovšem žádné zooapelativum nevyskytuje. Naopak pouze malé množství idiomů jsme mohli označit za absolutně ekvivalentní.

Pokus o srovnání obou jazyků pomocí korpusů nebyl příliš úspěšný. Především kvůli malému rozsahu českého korpusu InterCorp, který sloužil jako nástroj výzkumu, nebylo možné učinit obecnější závěry, a tak kapitola zabývající se tímto tématem slouží spíše pro zajímavost.

Práce se také věnovala porovnání frekvence užití názvů zvířat v českých a španělských idiomech. Na základě srovnání s českým frazeologickým slovníkem bylo zjištěno, že nejhojněji jsou v idiomech obou jazyků zastoupena především ta zvířata, která byla člověku odjakživa nejbliže, která mu dávala obživu a žila v jeho nejbližším okolí. Až na několik výjimek se konkrétní zvířata dokonce shodovala.

K podobnému závěru, totiž že španělština obecně užívá výrazy obsahující člověku blízká zvířata, jsem došla i na základě zařazení idiomů podle taxonomie. Největší zastoupení měli savci, kteří tvořili více než třetinu z celkového počtu, a ptáci.

Vzhledem k velikosti území, na kterém se hovoří španělsky, bylo nutné rozlišit ve slovníku i varianty jednotlivých idiomů amerických španělštin. Data pro tuto část byla čerpána pouze ze slovníku DRAE a je otázkou, jak velké množství výrazů užívaných na území Hispánské Ameriky tento slovník obsahuje. Nejčastěji byly zastoupeny výrazy mexické, argentinské a kubánské.

I když nespĺnila kritéria pro zařazení do výsledného slovníku, byla po zvážení jedna kapitola věnována i jednoslovným pojmenováním s přeneseným významem. Významy většiny označení se v českém i španělském jazyce shodovaly, názvy zvířat zde většinou symbolizovaly negativní vlastnosti, menší počet slov i vlastnosti kladné. Mezi těmito výrazy se objevilo i několik „falsos amigos“, výrazů, které mají v obou jazycích rozdílný význam.

Diplomová práce ukázala, že pro téměř polovinu ze zkoumaných španělských idiomů nacházíme v českém jazyce odpovídající idiom obsahující název zvířete či jeho části, téměř všechny výrazy bylo možno přeložit českým idiomem, a proto můžeme říct, že blízkost obou jazyků je značná.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka č. 1 – Seznam bázových slov a počet jejich výskytů.....	41
Tabulka č. 2 – Pořadí jednotlivých bázových slov v idiomech.....	44
Tabulka č. 3 – Počet užití zvířecích idiomů na území Hispánské Ameriky.....	48
Tabulka č. 4 – Porovnání pořadí českých a španělských zooapelativ v idiomech.....	50
Tabulka č. 5 – Označení míry ekvivalence frazeologických jednotek ve slovníku.....	54
Tabulka č. 6 – Četnost konkrétních typů ekvivalence.....	55
Tabulka č. 7 – Seznam jednoslovných pojmenování s přeneseným významem.....	62
Graf č. 1 – Zastoupení bázových slov podle taxonomie.....	47

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá porovnáním českých a španělských frazémů a idiomů, které obsahují název zvířat a části jejich těl. Teoretická část pojednává o frazeologii a idiomatice jakožto lingvistických disciplínách, vymezuje pojmy frazém, idiom, frazeologická jednotka apod., přináší pohledy české lingvistické školy na problematiku názvu těchto spojení. Zároveň shrnuje nejčastější označení pro frazém, resp. idiom na poli španělské jazykovědy a pokouší se najít analogii mezi těmito označeními v českém jazyce. Teoretická část se též stručně zabývá historií frazeologie a idiomatiky a jejich vztahem k ostatním disciplínám a vědám.

Praktická část detailně rozebírá vytvořený slovník frazémů a idiomů, který sestává z více než 500 výrazů nesoucích v sobě zooapelativum, resp. část zvířecího těla. Španělské výrazy pocházejí především ze dvou slovníků, a to z *Diccionario de la lengua española* a z *Diccionario fraseológico del español moderno*. České ekvivalenty pocházejí ze slovní zásoby rodilé mluvčí – autorky práce, při nejasnostech byly použity hlavně slovníky Františka Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky* a kniha Evy Mrhačové *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*.

Výrazy ve slovníku jsou zkoumány z různých hledisek. Bylo zjištěno, že nejčastěji jsou v idiomech zastoupena ta zvířata, která byla od pradávna člověku nejbliže, tj. pes, kočka, kůň, obecně domácí a hospodářská zvířata. Stejný předpoklad potvrdilo i zkoumání příslušnosti jednotlivých zooapelativ k biologickým třídám, nejvíce idiomů obsahovalo název savců.

Diplomová práce se také soustředila na porovnání míry ekvivalence mezi českými a španělskými výrazy. Na základě předem stanovených kritérií byla tato spojení rozdělena do šesti skupin, z nichž každá označovala jiný typ ekvivalence. Pouze pro 74 španělských výrazů se nepodařilo najít žádný český idiom, a tak byla tato spojení pouze přeložena. Naopak nejčastějším typem byla tzv. sémantická ekvivalence, tedy skutečnost, že pro španělský idiom nesoucí v sobě zooapelativum v češtině nacházíme jiný výraz idiomatické povahy, ovšem neobsahující název zvířete.

Pokus o mezijazykové srovnání pomocí korpusů bohužel narazil na nedostatečný rozsah používané databáze InterCorp, a proto informace obsažené v dané kapitole slouží pouze pro zajímavost. Pokud se tato databáze rozroste, vznikne prostor pro bezesporu zajímavé porovnání obou jazyků, neboť frazémy a idiomy patří mezi nejpozoruhodnější oblast jazykovědy.

Resumen

Esta tesis de licenciatura se dedica a comparar las unidades fraseológicas checas y españolas que contienen denominaciones de animales y partes de sus cuerpos. La parte teórica habla de la fraseología, la clasifica como una parte de las ciencias lingüísticas, explica la diferencia entre las palabras checas que sirven para denominar las unidades fraseológicas, y resume los puntos de vista diferentes de algunos lingüistas checos, en cuanto a la terminología. A la vez, esta parte comenta las relaciones entre la fraseología y otras ciencias y brevemente comenta también la historia de la fraseología checa.

La parte práctica contiene el análisis detallado de las unidades fraseológicas que forman parte del diccionario completo, añadido como apéndice a la tesis. Este diccionario comprende más de 500 expresiones que contienen o una denominación animal o una parte del cuerpo animal. Las expresiones españolas han sido tomadas, ante todo, de dos diccionarios: el Diccionario de la lengua española, y el *Diccionario fraseológico del español moderno*. Las expresiones equivalentes checas provienen del léxico de la autora de esta tesis – hablante nativa checa, y de varios diccionarios fraseológicos checos.

Las unidades fraseológicas han sido analizadas de puntos de vista diferentes. Hemos descubierto que las denominaciones animales más frecuentes son aquellas que representan los animales más cercanos al hombre, es decir, perro, gato, caballo; animales domésticos y útiles, en general. Luego, hemos comparado las unidades fraseológicas checas y españolas, en lo que se refiere a la equivalencia. A base de ciertos criterios, hemos dividido las expresiones en seis grupos. Cada grupo representa diferente nivel de equivalencia. Del diccionario entero, solo 74 expresiones españolas no han sido asignadas a las unidades fraseológicas checas ya que no hemos encontrado ninguna correspondiente. En aquellos casos, solo hemos traducido la expresión al checo. El tipo de equivalencia más frecuente es la “equivalencia semántica”, o sea, el hecho que para una unidad fraseológica española, que lleva una denominación animal, encontramos en checo otra expresión idiomática, pero esta expresión ya no contiene ningún nombre de animal.

Hemos intentado comparar ambas lenguas mediante el corpus InterCorp, pero a causa de la extensión insuficiente de ese corpus, tenemos que admitir que el capítulo correspondiente a ese tema queda incompleto. En el caso de que esa base de datos se aumente, probablemente estemos ante una oportunidad interesante y excepcional de comparar las lenguas ya que las unidades fraseológicas representan una parte bastante interesante de toda la lingüística.

Bibliografie

ALGABA, Aurora Navajas. *Las colocaciones en el aula de ELE: actividades para su explotación didáctica*. Madrid: Universidad Antonio de Nebrija, 2006.

CASARES Y SÁNCHEZ, Julio. 1950. *Introducción a la lexicografía moderna*. Madrid, xv, 354 p. *Revista de filología española*, Anejo 52.

CORPAS PASTOR, Gloria. *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos, c1996, 337 p. ISBN 84-249-1829-0.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1, Přirovnání*. Praha: Leda, 2009.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné*. Praha: Leda, 2009.

ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3, Výrazy slovesné*. Praha: Leda, 2009.

ČERMÁK, František. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4, Výrazy větné*. Praha: Leda, 2009.

ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 357 s. ISBN 978-807-4220-203.

ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná: Czech and general phraseology*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, 718 p. ISBN 80-246-1371-9.

ČERMÁK, František, ROSEN, A. The case of InterCorp, a multilingual parallel corpus. *International Journal of Corpus Linguistics*. 2012, vol. 13, no. 3, p. 411–42.

MRHAČOVÁ, Eva. *Názvy zvířat v české frazeologii a idiomatice*. Ostrava: Ostravská univerzita Ostrava, Filozofická fakulta, 1999. ISBN 8070425377.

OTAOLA OLANO, Concepción. *Lexicología y semántica léxica: teoría y aplicación a la lengua española*. Madrid: Ediciones Académicas, [2004], xix, 435 s. Filología (Ediciones Académicas). ISBN 8496062457.

VARELA, Fernando, Hugo KUBARTH. *Diccionario fraseológico del español moderno*. Madrid: Gredos, c1994, xiv, 294 p. ISBN 84-249-1659-X.

VRANIC, Gordana. *Hablar por los codos: Frases para un español cotidiano*. Madrid: Edelsa, 2004. ISBN 9788477115991.

Webové prameny:

BALDESSARI, Adriano. 2006. *Česko-italská animální frazeologie* [online]. Praha [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/27098>. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

BEČKA, Josef Václav. Metafora ve větě. *Naše řeč* [online]. 1971, roč. 54, č. 1 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5531>

CONTRERAS, Jorge Martí. Introducción a las unidades fraseológicas: las palabras diacríticas en los diccionarios españoles. *Interlingüística*. 2003, č. 14, s. 661-670. ISSN 1134-8941. [online] [cit. 2015-04-27] Dostupné z: http://dialnet.unirioja.es/servlet/listaarticulos?tipo_busqueda=EJEMPLAR&revista_busqueda=5399&clave_busqueda=93605

CUADROS, S. J. S. Análisis fraseológico sobre una base de zoomorfismos en los idiomas ucraniano y español. *Interlingüística*. 2005, č. 16 (2), s. 1059-1068. ISSN 1134-8941. [online] [cit. 2015-04-01] Dostupné z: http://www.researchgate.net/publication/28201851_Analisis_fraseologico_sobre_una_base_de_zoomorfismos_en_los_idiomas_ucraniano_y_espaol

ČECHOVÁ. Kulturní frazeologie v současné komunikaci. *Naše řeč* [online]. 1993, roč. 76, č. 4 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7146>

Diccionario de la lengua española – vigésima segunda edición. Real Academia Española. [online] Dostupné z: <http://buscon.rae.es/drae/> [cit. 2015-05-12]

E. O'DONNELL, Paul. 1990. Entre chien et loup: A Study of French Animal Metaphors. *The French Review* [online]. **63**(3): 514-523. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/394496>

ERBAN, Karel. O řeči obrazné. *Naše řeč* [online]. 1939, roč. 23, č. 8 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3425>

FERNANDEZ, James. The Mission of Metaphor in Expressive Culture. *Current Anthropology*. 1974, roč. 15, č. 2, s. 119-145, [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2740989>.

FILIPEC, Josef. Česká frazeologie. *Naše řeč* [online]. 1984, roč. 67, č. 3 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=6460>

GONZÁLEZ GRUESO, Fernando D. 2006. Las colocaciones en la enseñanza del español de los negocios. *Marcoele* [online]. (2). Dostupné z: http://marcoele.com/descargas/2/gonzalez-colocaciones_espanol_negocios.pdf

Internetová jazyková příručka. Akademie věd České republiky. [online] Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/> [cit. 2015-05-12]

Korpus InterCorp. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. [online] Dostupné z: <http://ucnk.ff.cuni.cz/intercorp> [cit. 2015-04-30]

KOŽÍŠKOVÁ, Tereza. 2010. *Zvířata v bengálských idiomech* [online]. Praha. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/80315>. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

MOŘICKÁ, Eva. 2011. *Motivy zvířat v české a dánské frazeologii a idiomatice* [online]. Praha. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/90908>. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

PETRÁČKOVÁ, Věra. Nad Slovníkem české frazeologie a idiomatiky. *Naše řeč* [online]. 1985, roč. 68, č. 5 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6582>

TAGGART, James M. 1982. Animal Metaphors in Spanish and Mexican Oral Tradition. *The Journal of American Folklore* [online]. **95**(377): 280-303. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/539911>

VEVERKOVÁ, Anna. *Názvy zvířat v české a portugalské frazeologii a idiomatice* [online]. Praha, 2012 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/112971>. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

www.google.com

www.slovníky.lingea.cz/Spansko-cesky

Seznam příloh

Příloha 1 – Seznam idiomatických výrazů